

Yordam Kitap

Yapıtın Rusça özgün adı: *карл маркс биография -karl marks biografiya*

İngilizcesi: *Karl Marx – A Biography*

Rusçadan İngilizceye çeviren: Yuri Sdobnikov

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Marksizm-Leninizm Enstitüsü tarafından hazırlanan bu yapıt, Progress Publishers yayınevini (Moskova) 1973 tarihli İngilizce basımından Ertuğrul Kürkçü tarafından Türkçeye çevrilmiş, Yordam Kitap basımında, çeviri, eserin 1977 tarihli İngilizce genişletilmiş ikinci basımıyla karşılaştırılıp gözden geçirilmiştir.

Eserin Önceki Türkçe Basımları:

Öncü Kitabevi, Nisan 1976, İstanbul

Sorun Yayınları, Eylül 1995 ve Haziran 2008, İstanbul

Kitapta yer alan şiirler, Türkiye'nin önde gelen şairlerinden

Can Yücel (1926-1999) tarafından Türkçeleştirilmiştir.

Can Yücel'in Türkçeleştirdiği dizelerin yer aldığı sayfalar şunlardır:

21-22. sayfalardaki Vladimir Mayakovski şiiri,

34. sayfadaki Karl Marx şiiri,

35. sayfadaki Karl Marx şiiri,

99. sayfadaki Ferdinand Freiligrath şiiri,

218. sayfadaki Ferdinand Freiligrath şiiri,

323. sayfadaki Dante dizeleri.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi
Marksizm-Leninizm Enstitüsü

KARL MARX BİYOGRAFİ

Yazarlar:

P.N. Fedoseyev - Irene Bakh - L.I. Golman
N.Y. Kolpinski - B. Krilov - I.I. Kuzminov
A.I. Maliş - V.G. Mosolov
Yevgeniya Stepanova

İngilizceden Çeviren:

Ertuğrul Kürkçü

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 428-429 • **Karl Marx, Biyografi** • P.N. Fedoseyev ve diğ.
ISBN 978-605-172-584-0 (Karton Kapak) • ISBN 978-605-172-585-7 (Sert Kapak)
Çeviri: Ertuğrul Kürkçü • Düzeltme: Didem Gerçek • Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • Yordam Kitap'ta Birinci Basım: Aralık 2022
© Yordam Kitap, 2021

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Çınar Matbaacılık** (Sertifika No: 45103)
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad.
Ata Han No:34 K:5
34204 Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 628 96 00

KARL MARX
BİYOGRAFİ

ÇEVİRENİN NOTU

Karl Marx, Biyografi'nin ilk çeviri ve basımının üzerinden 46 yıl geçti. Bu vesileyle, ilk basımı yapan Öncü Kitabevi ve ikinci ve üçüncü basımı yapan Sorun Yayınları'nın sahip ve yöneticileri, aramızdan 2015'te ayrılan Sırrı ve 2019'da ayrılan Zeki Öztürk kardeşleri bu önemli yapıtı okurlarına ulaştırmak üzere benimle çalışmayı seçtikleri için şükranla yâd etmek isterim.

1975-76'da sizden askerî cezaevinde *Biyografi*'yi çevirmenizin istenmesi, sadece bir kitabı bir dilden başkasına aktaracak olmanızdan çok daha fazla bir şeydi. Bu, önünüzde uzanan 15 yılı katederken tutabileceğiniz farklı güzergâhlar arasına apansız ışıklı bir yolun katılması demekti. Sizi giderek daha derinlere gömen bir ceza rejiminin daracık geçitlerinden, hiç tanımadığınız ve belki de hiçbir zaman tanıyamayacağınız binlerce yeni insana ulaşmanız ve aranızda sessiz, sedasız, dolaylı ama hiç bitmeyecek bir diyalog kurulması demekti. En çok merak ettiğiniz ama hakkında pek az şey bildiğiniz, gene de kendinizi onun tilmizi saymaktan hiç vazgeçemediğiniz insanın yaşam öyküsünden kendinize, herkesten önce bir pay çıkartabilme imtiyazının size bağışlanmış olmasıydı. Kendi düşünce ve çalışmanızın insanlığın büyük geçmişi ve geleceğinde ne kıymet ifade ettiğini ona kıyasla tartabileceğiniz şaşmaz bir miyar edinmeniz demekti. Dışarıda süregiden ve ancak pek çok süzgeç ve dolayımından geçtikten sonra ve aksayarak haberdar olabileceğiniz güne ve geleceğe dair tartışmaya katılabilmenin dolaylı bir fırsatı, ve daha birçok şey demekti... *Biyografi*'yi çevirmek benim için bir kitap çevirmekten fazlasıydı daima.

Ne var ki, okuru, "fazlası" değil, kitabın kendisi ilgilendiriyor elbette. Ona ne kadar kıymet vermiş olursam olayım, ilk basımda, bir bölümü benim her iki dile hâkimiyet dereceme, bir bölümü ise Türkçe Marksist yazında henüz bugün olduğu ölçüde bir genel terminolojik mutabakat oluşmamış olmasına bağlı çeviri kusurları olduğunu biliyordum. Örneğin sonraki otuz yılda Türkiye'de politik söylemin en merkezî kavramlarından biri mesabesine ulaşan ve Marx'ın özellikle 1848 öncesi yapıtlarında hem kendisince hem göndermede bulunduğu başka yazarlarca çok yaygın olarak kullanılan "sivil toplum" teriminin Türkçeye de "sivil toplum" diye çevrilmesi etrafında bir mutabakat oluşmuş değildi. "Sivil toplum" mu densin "uygar toplum" mu –rivayet muhtelifi. *Kapital*'in üç cildi henüz bir arada çevrilmemiş, muhtelif basımlarında Marksist iktisadın temel kavramlarının Türkçe karşılıkları için de bir

mutabakat oluşmamıştı. Sosyalist yazın ve yayın hayatının 1971-74 arasında 12 Mart rejimi altında zoraki duraksaması başvuru kaynaklarını da 1971’de nasılsalar öyle bırakmıştı.

Sorun yalnızca terimler, deyimler, kavramlarla sınırlı değildi. Öte yandan yerleşik kitabî ifade kalıplarının gölgesinden kurtulmak kolay değildi. Örneğin, yüklemelerin yalın geniş zaman ya da şimdiki zamanda veya şimdiki zamanın hikâyesi ya da geniş zamanın hikâyesinde değil de –mektedir, –maktadır biçiminde dile getirilmesi alışkanlığını kırma cesaretini kolayca bulamazdınız. Yeni ifade biçimlerine yönelebilmeye imkân verecek şekilde yazar ve çevirmen çevreleriyle bilfiil haşır neşir olamayacak olmanız başka bir güçlüktü. Bunlar ve daha nice benzer maddi ve manevi engellerden beslenen dil ve terminoloji sorunları dolayısıyla birinci basımın doğurmuş olması muhtemel okuma güçlükleri için okura gecikmiş bir özür borçluyum.

Biyografi’nin ikinci basımı Eylül 1995’te Sorun Yayınları’ndan çıktı. Artık dört duvar arasında, “demir kapı, kör pencere” arkasında, “demirden döşekler, taştan sedirler” üzerinde değildik. Ne yazık ki gündelik politik mesaiye ayrılması gereken zaman, başka her şeyin önüne geçiyor, çevirmenin çeviriye ayırması gereken zaman azaldıkça yayınevinin ikinci basımı okura ulaştırması geciktikçe gecikiyordu. Birinci basımın sorunlarını çözmekle sonuna kadar ilgilenmem ne yazık ki mümkün olmadı. Çalışmayı yayınevi tamamladı. 2008’de de üçüncü basımı yayımlandı.

Elinizdeki dördüncü basım *Biyografi*’nin ömrünün sahaflarda sona ermesine gönülleri razı olmayan Sorun Yayınları ve Yordam Kitap arasındaki görev değişiminin eseri. Sorun Yayınları’ndan Mutlu Öztürk ve Yordam Kitap’tan Hayri Erdoğan’a dördüncü basımın yolunu açtıkları ve *Biyografi*’nin olması gereken yere, kitabevelerinin raflarına ulaşmasını sağladıkları için de müteşekkirim. Diktatörlüğün rutin gündelik siyasal çalışmadan nispeten uzağa gitmeye zorlayan şiddetinin çevirmene değilse de çeviriye yararı dokunduğunu söyleyebilirim. 45 yıl sonra bütün metni baştan sona elden geçirecek zaman ve fırsata kavuşmuş oldum.

Karl Marx, Biyografi’nin ilk üç basımı Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, Marksizm-Leninizm Enstitüsü’nün yayınladığı özgün Rusça *карл маркс биография*’nın 1973’teki ikinci basımının, 1973 tarihli ilk İngilizce çevirisinden Türkçeye çevrilmişti. Elinizdeki Türkçe dördüncü basım, 1973 tarihli İngilizce çevirinin 1977’de gözden geçirilerek yayınlanan ikinci basımına dayanıyor. İki İngilizce basımın genel planı aynı olmakla birlikte, 1977 basımında kimi bölümlerin alt bölümlerinde esasa büyük etkisi olduğu söylenemeyecek yeni ve/veya ek bilgiler, kişi ve yer adlarına ilişkin ama her alt bölümde şu ya da bu şekilde 1973 basımından ayrılan değişiklikler var. Ancak araştırmacılar için en önemli değişiklik sayfa sonlarında sunulan kaynaklarla ilgili dipnotlarda. 1973 baskısında özellikle Marx, Engels ve Lenin’in yapıtlarından alıntılar daha

çok “Toplu Eserler”in Almanca basımlarına gönderme yaparken, 1977 basımında alıntılar esasen “Toplu Eserler”in İngilizce basımlarına gönderme yapıyor.

Biyografi’nin 1977 İngilizce basımındaki, dördüncü Türkçe basıma aktarılan en önemli değişiklikler 16. Bölüm’de. Bu bölüm, doğrudan doğruya Marx’ın yaşamıyla ilgisiz. Daha çok Marx’ın teorik ve pratik etkinliğinin üç Rus devrimi boyunca Rusya’daki işçi hareketi ve komünist hareket tarafından devralınarak “ileri götürülmesi”ne ve Sovyetler Birliği’nin Marx’ın materyalist tarih görüşünün ve komünizm teorisinin cisimleşmesi olduğunun anlatılmasına hasrediliyor. 1973 ve 1977 İngilizce basımlar arasındaki en önemli fark, 16. Bölüm’ün 1977 basımının, aradan geçen dört yılda Sovyetler Birliği’nin dünya politikası ve iç politikasında meydana gelen değişiklikleri bir sismograf gibi kaydetmesinde.

Doğrusu, Türkçe dördüncü basımda 16. Bölüm’ün yeniden yayımlanmasının gerçekten gerekip gerekmediğine karar vermek kolay olmadı. Bu bölümü yayından çıkartma düşüncesini besleyen birinci neden, günümüz koşullarından bağımsız olarak, 16. Bölüm’ün özgün Rusça ve İngilizce basımlarda da aslında Marx’ın yaşam öyküsüne bütünüyle eğreti bir biçimde iliştilmiş olmasıydı. Gerçekte, ilk 15 bölümün, ne *stricto sensu* –sözcüğün dar anlamında– Marx’ın yaşamının öyküsü olarak ne de Marx’ın yapıtını meydana getirişinin bir öyküsü, bir entelektüel biyografi olarak 16. Bölüm’de konu edilen Sovyetler Birliği’nin 1970’lerdeki güncel gerçekliği –“gerçekte varolan sosyalizm [reel sosyalizm]”– ile bir tarihsel ya da mantıksal illiyeti vardı. 16. Bölüm olmasa, okur Marx’ın yaşamı ve yapıtlarına dair ne bir katre eksik ne de bir katre fazla bilgi edinmiş olurdu. Bu bölümü yayından çıkarma düşüncesini besleyen ikinci neden, 16. Bölüm’de Marx’ın materyalist tarih görüşünün, komünizm teorisinin, ekonomi politığının ve felsefesinin doğrulanışı, maddileşmesi olarak değerlendirilen, övülen, gelişmesiyle gurur duyulan Sovyetler Birliği’nin, *Biyografi*’nin ikinci basımında (1995) artık mevcut olmayıştıydı. Bu bölümün orada başka bir açıklama olmaksızın muhafaza edilmesi aslında bir tür istihzaya dönüşüyor, Marx’ın düşüncesinin doğrulanması olarak okura “gerçekte var olmayan sosyalizm” üzerine bir anlatı sunulmuş oluyordu.

Bununla birlikte 16. Bölüm’ün “görülen lüzum üzerine” dördüncü basımdan çıkarılmasının birinci, ikinci ve üçüncü basımları bilen okura bir tür “sansür”, yapıtın özgün bütünlüğüne yazarların rızası alınmadan yapılan zorbaca bir müdahale olarak görülmesinden de kaçınmak kolay değildi. Ya da bu müdahaleyi gerekçelendirmek için kitaba başka bir 16. Bölüm, gene Marx’ın yaşam öyküsüyle *stricto sensu* hiçbir illiyeti olmayan, en az özgün 16. Bölüm kadar eğreti bir çevirmen ya da yayınevi kanaat beyanı iliştmek gerekecekti.

Okurun zekâsına ve ferasetine sığınmak hepsinden doğru geldi. Okur ilk 15 bölümden edindiği bilgi ve düşüncelerle, *Biyografi*’nin sonuna geldiğinde o metnin oradaki varlığına ilişkin hükmünü kendisi verecektir.

Bununla birlikte bu eğreti eklenti bir yana bırakıldığında *Karl Marx, Biyografi*'nin Marx'ın yaşamı ve yapıtı üzerine en önemli çalışmalardan biri olduğunu kabul etmek gerekir. Bu biyografi dışında, Franz Mehring'in 1918'de yayımlanan Marx biyografisi, *Karl Marx: Yaşam Öyküsü (Karl Marx: Geschichte seines Lebens)*, Isaiah Berlin'in 1939'da yayımlanan *Karl Marx: Yaşamı ve Ortamı (Karl Marx: His Life and Environment)*, Karl Korsch'un 1938'de yayımlanan *Karl Marx*'ı, Wilhelm Liebknecht'in 1896'da yayımlanan ve İngilizceye *Karl Marx: Biographical Memoirs*, Türkçeye Alper Birdal tarafından *Karl Marx-Biyografik Anılar* olarak çevrilen biyografileri ve David McLellan'ın 1973'te yayımlanan ve genel takdir gören biyografisi *Karl Marx: Hayatı ve Düşüncesi (Karl Marx: His Life and Thought)*, entelektüel veya *stricto sensu* veya her iki cepheyi de birleştirebilen biyografiler olarak adlarından söz ettiriyor.

II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin standart Marx biyografisi olarak kabul edilen *Karl Marx, Biyografi*'nin diğerlerine üstün olan yanı sıra, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün kolektif çalışmasının ürünü olmasında. Hiçbir Marx biyografisi olgusal alanda bu biyografi kadar birlikte çalışan uzman katkısı içermediği gibi, Marx'ın yaşamı ve düşüncelerinin iç içe gelişimi ve bu gelişimi sarmalayan yerel, bölgesel ve uluslararası koşullar başka hiçbir çalışmada buradaki kapsamıyla ve Marx'ın yaşamı ve eseri üzerindeki etkileri gözetilerek ele alınmış değildi. Marx, Engels ve Lenin'in bütün yapıtlarının oluşturduğu bir veri tabanına dayanarak ve kurumun önceli ilk Marx-Engels Enstitüsü'nün kurucusu David Riyazanov'un oluşturduğu gelenek üzerinden sürdürülen ince, uzun ve sabırlı kolektif emeğin ürünü olarak *Karl Marx, Biyografi*'nin, üzerini örten resmiyet cilası kaldırıldığında altında herkes için bir hazine sakladığı görülecektir: Yeni başlayanlar için bir ansiklopedi, teorik düşünüşte epeyce yol almış olanlar için Marx'ın yaşam-düşünce ilişkileri dizisi katalogu, dışarıdan bakanlar için yeterince anlam veremedikleri toplumsal mücadelelerin neden ve sonuçlarını ve onları anlamlandıran düşünceleri kavramalarına yardımcı olacak bir kılavuz, içeriden bakanlar için dara düştüklerinde hızlıca el uzatacakları bir başvuru kaynağı, eleştirel düşünce peşinde koşmaya arzulu ve yazgılı olanlar için Marx'ın düşüncesini bizzat Marx'ın kendi yapıtlarından öğrenmeye özendirilecekleri ve sevk edilecekleri bir entelektüel sıçrama noktası...

İyi okumalar dilerim.

Ertuğrul Kürkçü

Ekim 2022

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

19

BİRİNCİ BÖLÜM

MATERYALİZME VE KOMÜNİZME GİDEN YOL

27-66

ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ 30 — BONN VE BERLİN'DEKİ ÖĞRENCİLİK YILLARI 32 — HEGEL FELSEFESİNİN İNCELENMESİ. GENÇ HEGELCİLER ARASINDA 36 — DOKTORA TEZİ 39 — FEUERBACH'A KARŞI TUTUM 42 — SİYASAL EYLEME BAŞLAYIŞ. PRUSYA SANSÜRÜNE KARŞI YAZILAN MAKALE 43 — *RHEINISCHE ZEITUNG*'UN YAZARI VE YAYIN YÖNETMENİ 45 — MARX'IN GAZETE YAZILARINDAKİ DEVRİMCİ DEMOKRATİK DÜŞÜNCELER 46 — “ÖZGÜRLER” İLE ÇATIŞMA 51 — *RHEINISCHE ZEITUNG* YASAKLANIYOR 51 — KREUZNACH'DA. *HEGEL'İN HUKUK FELSEFESİNİN ELEŞTİRİSİ* ELYAZMALARI. TARİH DEFTERLERİ 54 — *DEUTSCH-FRANZÖSISCHE-JAHRBÜCHER*'İ YAYINLAMA HAZIRLIKLARI. PARİS'E HAREKET 59 — MATERYALİZMİ VE KOMÜNİZMİ KABUL EDİŞİ 61 — BÜYÜK BİR DOSTLUĞUN BAŞLANGICI 63 — *DEUTSCH-FRANZÖSISCHE-JAHRBÜCHER*: ÇAĞDAŞ DEĞERLENDİRMELER 65

İKİNCİ BÖLÜM

PROLETER DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN İLKELERİNİN İLK FORMÜLASYONU

67-90

RUGE İLE AYRILIK 67 — MARX 1844'TE PARİS'TE 68 — BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR 72 — 1844 EKONOMİK VE FELSEFİ ELYAZMALARI 73 — *VORWÄRTS!* ÜZERİNE ÇALIŞMA 79 — TARİHSEL BİR TANIŞMA 81 — GENÇ HEGELCİLERE ORTAK SALDIRI HAZIRLIKLARI 82 — *KUTSAL AİLE* 84 — PARİS'TEN SÜRÜLÜŞ 89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYALİST TARİH GÖRÜŞÜ

91-116

BRÜKSEL'DE 91 — ENGELS'İN GELİŞİ. YENİ FELSEFİ ÇALIŞMANIN PLANI 93 — *FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER* 95 — “EN İYİ YABANCI SOSYALİST YAZARLAR KİTAPLIĞI”. GAZETE VE DERGİLERDE YAYINLANAN MAKALELER 96 — İLK TAKİPÇİLER 97 — İNGİLTERE'YE YOLCULUK 100 — EKONOMİ POLİTİK VE SOSYALİST YAZIN ÜZERİNE ELEŞTİREL İNCELEMELER 102 — *ALMAN İDEOLOJİSİ* ÜZERİNE ÇALIŞMA 105 — TOPLUMSAL GELİŞME ANLAYIŞLARINDAKİ DEVRİM TAMAMLANIYOR 108 — ASLOLAN ŞEY: KENDİNİ AYDINLATMA 115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PROLETARYA PARTİSİ İÇİN MÜCADELENİN BAŞLAYIŞI. ULUSLARARASI İŞÇİ SINIFI HAREKETİNİN PROGRAMI

117-164

BRÜKSEL KOMÜNİST HABERLEŞME KOMİTESİ 118 — WEITLING'LE AYRILIK 121 — “HAKİKİ SOSYALİZM”E KARŞI MÜCADELE 123 — PROUDHON’LA ANLAŞMAZLIK 126 — *FELSEFENİN SEFALETİ* 129 — KOMÜNİSTLER BİRLİĞİ’NİN KURULUŞU 134 — BRÜKSEL’DEKİ ALMAN İŞÇİLERİ BİRLİĞİ 137 — *ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE* 138 — BİR SÜRELİ YAYIN BAŞLATMA ÇABALARI 141 — ULUSLARARASI İKTİSATÇILAR KONGRESİ 144 — KARL HEINZEN’LE POLEMİK 146 — DEVRİMCİ GÜÇLERİ BİRLEŞTİRME MÜCADELESİ 149 — KOMÜNİSTLER BİRLİĞİ’NİN İKİNCİ KONGRESİ 152 — KONGRENİN ARDINDAN 155 — *KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU* ÜZERİNE ÇALIŞMA 157 — İLK MARKSİST PROGRAM 159 — “BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!” 164

BEŞİNCİ BÖLÜM

1848-1849 DEVRİMLERİ DÖNEMİNDE

165-223

AVRUPA’DA DEVRİMLER PATLAK VERİYOR. MARX BRÜKSEL’DEN SÜRÜLÜYOR 165 — MARX PARİS’TE. DEVRİM İHRACI PLANLARINA KARŞI SAVAŞ 168 — *KOMÜNİST PARTİSİ’NİN ALMANYA’DAKİ TALEPLERİ* 169 — ALMANYA’DA DEVRİMCİ ETKİNLİĞİN BAŞLAYIŞI 171 — GOTTSCHALK VE BORN’UN GÖRÜŞLERİNE MUHALEFET 172 — DEMOKRATİK HAREKETİN PROLETER KANADI 174 — *NEUE RHEINISCHE ZEITUNG*’UN BAŞ EDİTÖRÜ 176 — BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ TAMAMLAMA MÜCADELESİ 179 — EZİLEN HALKLARIN MÜCADELELERİNİN DESTEKLENMESİ. *NEUE RHEINISCHE ZEITUNG*’UN DIŞ SİYASETTEKİ TUTUMU 183 — PARİS’TEKİ HAZİRAN AYAKLANMASI 185 — PROLETARYANIN DEVRİMCİ ORGANI 186 — KARŞIDEVRİMCİ SALDIRIYA DİRENİŞ. MARX, KÖLN İŞÇİ BİRLİĞİ VE DEMOKRATİK DERNEK’TE 187 — BERLİN VE VİYANA’YA YOLCULUK 190 — ALMANYA’DA EYLÜL BUNALIMI 192 — VİYANA’DAKİ EKİM AYAKLANMASI 196 — PRUSYA’DAKİ KARŞIDEVRİMCİ DARBEYLE SAVAŞ 198 — ALMAN VE AVRUPA DEVRİMLERİNİN İLK SONUÇLARI VE MUHTEMEL GELECEĞİ 202 — DEMOKRATİK GÜÇLERİN BİRLİĞİ İÇİN ÇALIŞMA 205 — İKİ DAVA 206 — ŞUBAT-MART 1849’DA MARX 209 — KİTLESEL BİR PROLETARYA PARTİSİ YOLUNDA PRATİK ADIMLAR 210 — *NEUE RHEINISCHE ZEITUNG*, MACARİSTAN VE İTALYA’DAKİ ULUSAL KURTULUŞ MÜCADELESİ 214 — REN AYAKLANMALARININ YENİLGİSİ. *NEUE RHEINISCHE ZEITUNG*’UN KAPANIŞI 216 — GÜNEYBATI ALMANYA’DA 219 — YENİDEN PARİS’TE. 13 TEMMUZ 220 — MARKSİZMİN İLK TARİHSEL SINAVI 223

ALTINCI BÖLÜM

DEVİRİMİN DERSLERİNİN ÖZETLENMESİ

224-259

LONDRA’DAKİ İLK AYLAR 224 — *NEUE RHEINISCHE ZEITUNG*. *POLITISCH-ÖKONOMISCHE REVUE*’NÜN KURULUŞU 226 — FRANSA’DA SINIF MÜCADELELERİ 228 — KOMÜNİSTLER BİRLİĞİ’Nİ YENİDEN ÖRGÜTLEME ÇABALARI. *MERKEZ KOMİTESİ’NİN MART TEBLİĞİ* 232 — KOMÜNİST DEVRİMCİLER EVRENSSEL BİRLİĞİ 236 — *NEUE RHEINISCHE ZEITUNG*. *POLITISCH-ÖKONOMISCHE REVUE*’DEKİ İNCELEMELER 238 — ULUSLARARASI ARAŞTIRMALAR. DEVİRİMİN GELECEĞİNE İLİŞKİN İPUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 240 — MACERACI SEKTER WILLICH-SCHAPPER FRAKSİYONUyla MÜCADELE 241 — ENGELS’İN

MANCHESTER'A GİDİŞİ. İKİ ARKADAŞ ARASINDAKİ YAZIŞMALAR 244 — PROUDHON'A KARŞI YENİ BİR ELEŞTİRİ PLANI 246 — *LOUIS BONAPARTE'İN 18 BRUMAIRE'İ* 247 — KÜÇÜK BURJUVA DEMOKRASİSİNİN ELEŞTİRİSİ. *SÜRGÜNDEKİ BÜYÜK ADAMLAR BROŞÜRÜ* 251 — KÖLN KOMÜNİSTLERİNİN DAVASI 253 — KOMÜNİSTLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILIŞI. PARTİ İÇİN YENİ MÜCADELE BİÇİMLERİ 258

YEDİNCİ BÖLÜM GERİCİLİK YILLARI

260-310

GERİCİLİK VE YOKSULLUĞUN BASKISI ALTINDA 260 — MARX AİLE ÇEVRESİNDE 263 — SINAVLARLA GÜÇLENEN DOSTLUK 266 — EKONOMİ ARAŞTIRMALARI 267 — İKTİSAT DIŞINDAKİ BİLİMSSEL ARAŞTIRMALAR 271 — PROLETER DEVRİMCİLERİN YETİŞTİRİLMESİ. ALMAN İŞÇİLER ARASINDA DEVRİMCİ GELENEKLERİN KORUNMASI 276 — MARX VE 1850'LERDE ÇARTİZM 278 — AMERİKAN İŞÇİ SINIFI HAREKETİYLE BAĞLAR 280 — İLERİCİ BURJUVA BASININDA YAZARLIK 281 — GAZETECİ OLARAK MARX 285 — BRİTANYA'NIN SİYASAL SİSTEMİ KONUSUNDAKİ YAZILAR 287 — KITA AVRUPASI'NDAKİ GERİCİ REJİMLERLE MÜCADELE 289 — KAPİTALİST DEVLETLERİN SÖMÜRGEÇİLİK SİYASETLERİNİN SERGİLENMESİ 292 — EGEMEN SINIFLARIN DIŞ SİYASETLERİNİN ELEŞTİRİSİ 297 — DOĞU SORUNUNA İLİŞKİN DEVRİMCİ TAKTİKLER. KIRIM SAVAŞI'NA KARŞI TAVİR 299 — "18. YÜZYILIN DİPLOMATİK TARİHİNİN İFŞASI" 303 — "DEVRİMCİ İSPANYA" 307 — YENİ SAVAŞLARLA YÜZ YÜZE 309

SEKİZİNCİ BÖLÜM MARKSİST EKONOMİ POLİTİĞİN OLUŞUMUNUN BELİRLEYİCİ AŞAMASI

311-328

1857 EKONOMİK KRİZİ ÜZERİNE MAKALELER 311 — 1857-1858 EKONOMİK ELYAZMALARI ÜZERİNE ÇALIŞMA 313 — 1857-1858 EKONOMİK ELYAZMALARINA GİRİŞ 314 — 1857-1858'İN BAŞLICA ELYAZMALARI 318 — YENİ EKONOMİ ESERİNİN BASKIYA HAZIRLANMASI 321 — *EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI*'NİN İLK KISMI 322 — MARX VE DARWIN 326

DOKUZUNCU BÖLÜM DEMOKRATİK VE PROLETER HAREKETLERDE YENİ BİR KABARIŞ

329-368

DAS VOLK 330 — İTALYA'NIN DEVRİMCİ BİR YOLDAN BİRLEŞTİRİLMESİ İÇİN 331 — GARIBALDI HAREKETİ 333 — ALMANYA'NIN BİRLİĞİ İÇİN MÜCADELE TAKTİKLERİ 335 — FERDINAND LASSALLE İLE AYRILIKLAR 337 — *HERR VOGT* BROŞÜRÜ 341 — JENNY MARX'IN HASTALIĞI 343 — HOLLANDA VE ALMANYA'YA YOLCULUK 344 — BLANQUİ'Yİ SAVUNMAK 346 — MARX VE RUSYA'DA TOPLUMSAL DEĞİŞME 347 — *DIE PRESSE*'DEKİ YAZILAR 350 — AMERİKAN İÇ SAVAŞI. *THE NEW YORK DAILY TRIBUNE* YAZILARININ SON BULUŞU 351 — İNGİLİZ İŞÇİ HAREKETİNİN KUZEY'E DESTEĞİ 355 — MARX'IN 1863-1864 POLONYA AYAKLANMASI KARŞISINDAKİ TUTUMU 356 — POLONYA BROŞÜRÜ ÜZERİNE ÇALIŞMA 359 — LONDRA'DAKİ ALMAN İŞÇİLERİ EĞİTİM DERNEĞİ'NDE 362 — BİR DOSTUN ÖLÜMÜ 363 — MARX VE GENEL ALMAN İŞÇİLERİ BİRLİĞİ 364 — ENTERNASYONAL'E DOĞRU 367

ONUNCU BÖLÜM
KAPİTAL-MARX'IN BAŞESERİ

369-416

EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI'NIN İKİNCİ KISMI ÜZERİNE ÇALIŞMA 369 — 1861-1863 EKONOMİ ELYAZMASI 370 — 1863-1865 EKONOMİ ELYAZMASI 371 — BASKI HAZIRLIĞI VE KAPİTAL'İN BİRİNCİ CİLDİNİN YAYINLANIŞI 372 — KAPİTAL'İN BİRİNCİ CİLDİNİN RUSÇA BASKISI 376 — KAPİTAL'İN BİRİNCİ CİLDİNİN ALMANCA İKİNCİ BASKISI 378 — KAPİTAL'İN BİRİNCİ CİLDİNİN GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ FRANZIZCA BASKISI 379 — KAPİTAL'İN İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ CİLTLERİ ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMA 380 — SERMAYENİN ÜRETİMİ 385 — SERMAYENİN DOLAŞIM SÜRECİ 390 — BİR BÜTÜN OLARAK KAPİTALİST ÜRETİM SÜRECİ 394 — ARTIK DEĞER TEORİLERİ 399 — KAPİTAL'DE KOMÜNİZM SORUNLARI 402 — KAPİTAL'İN YÖNTEMİ VE BİLİM BAKIMINDAN ÖNEMİ 406

ON BİRİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ ENTERNASYONAL'İN KURUCUSU VE ÖNDERİ

417-467

ST. MARTIN SALONUNDAKİ ULUSLARARASI TOPLANTI 417 — AÇILIŞ TEBLİĞİ VE GEÇİCİ TÜZÜK 418 — ULUSLARARASI PROLETER ÖRGÜTÜN BAŞI 421 — KİTLELERE GİDEN YOL 423 — ALMANYA'DAN SORUMLU SEKRETER 427 — POLONYA SORUNU 430 — ZALTBOMMEL'DE TATİL 431 — 1865 LONDRA KONFERANSI'NDA 432 — ALMANYA'DA ENTERNASYONAL ŞUBELERİ KURULUYOR. AVUSTURYA-PRUSYA SAVAŞI VE ALMAN İŞÇİ SINIFI 434 — ULUSLARARASI PROLETARYANIN İKTİSADİ PLATFORMU 436 — İNGİLİZ SENDİKA ÖNDERLERİYLE AYRILIKLAR. İRLANDA SORUNU 440 — ENTERNASYONAL'İN SOSYALİST PROGRAMI İÇİN ÇALIŞMA 444 — SAVAŞ VE BARIŞ SORUNLARI 447 — İLK MARKSİST KİTLE PARTİSİNİN DOĞUŞU 450 — BAKUNİNCİLİĞE KARŞI MÜCADELENİN BAŞLAYIŞI 453 — BASEL KONGRESİ. ENTERNASYONAL'İN KÖYLÜ SORUNUNDAKİ TAKTİKLERİ 458 — İRLANDA SORUNUNUN ULUSLARARASI ÖNEMİ 459 — GENEL KONSEY'DEKİ RUSYA HABERLEŞME SEKRETERLİĞİ 461 — İKİNCİ İMPARATORLUĞUN KRİZİ VE AVRUPA DEVRİMİ OLASILIKLARI 465

ON İKİNCİ BÖLÜM
PARİS KOMÜNÜ

468-489

YENİ BİR TARİHSEL ÇAĞIN EŞİĞİNDE 468 — FRANSA-PRUSYA SAVAŞI ÜZERİNE İLK TEBLİĞ 469 — ALMAN SOSYAL DEMOKRATLARININ DEVRİMCİ TAKTİKLER FORMÜLE ETMELERİNE YARDIM 471 — İKİNCİ İMPARATORLUĞUN ÇÖKÜŞÜ. FRANSA-PRUSYA SAVAŞI ÜZERİNE İKİNCİ TEBLİĞ 473 — FRANZİZ CUMHURİYETİ'NİN TANINMASI İÇİN KAMPANYA 474 — 18 MART DEVRİMİ 476 — KOMÜNARLARLA İLİŞKİ 479 — KOMÜNİLE DAYANIŞMA HAREKETİ 480 — KOMÜN ETKİNLİĞİNİN ÇÖZÜMLENİŞİ. GENEL KONSEY TEBLİĞİNİN YAZILMASI 483 — FRANSA'DA İÇ SAVAŞ 484

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ENTERNASYONAL'İN İDEOLOJİK İLKELERİNİN SAFLIĞI İÇİN SAVAŞ

490-514

LONDRA KONFERANSI HAZIRLIKLARI 490 — ENTERNASYONAL'İN TARİHİNDEKİ KİLOMETRE TAŞI 492 — LONDRA KONFERANSI KARARLARININ TANINMASI İÇİN MÜCADELE 495 — BAKUNİNCİLERE KARŞI YOĞUN MÜCADELE. ENTERNASYONAL'DEKİ UYDURMA

BÖLÜNMELER 496 — REFORMİZME KARŞI 499 — KOMÜN MÜLTECİLERİYLE İLİŞKİLER 501
— LAHEY KONGRESİ HAZIRLIKLARI 502 — LAHEY KONGRESİ 504 — KONGREDEN SONRA.
AMSTERDAM'DAKİ TOPLANTI 508 — ENTERNASYONAL'İN SON YILI 509 — ULUSLARARASI
İŞÇİ BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASI 513

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞÇİ SINIFI HAREKETİNİN TEORİ VE TAKTİKLERİNİN İLERİ TAŞINMASI 515-643

1870'LERİN ORTASI 517 — BABALARININ İZİNDE 520 — SOSYALİST DEVRİM TEORİSİ ÜZERİNE
ANARŞİSTLERLE POLEMİKLER 523 — ULUSLARARASI İŞÇİ SINIFI HAREKETİNİN İDEOLOJİK
ÖNDERLİĞİ 526 — ALMAN SOSYAL DEMOKRATLARININ ÖĞRETMENİ 531 — *GOTHA*
PROGRAMI'NIN ELEŞTİRİSİ 535 — *ANTI-DÜHRING'*İN YAZILMASINA KATKI 541

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

PROLETER PARTİLERİNİ OLUŞTURMA

VE GÜÇLENDİRME MÜCADELESİ. MARX VE DEVRİMCİ RUSYA 544-626

SON YILLARINDAKİ TEORİK ARAŞTIRMALARI 544 — DÜNYA TARİHİ İNCELEMELERİ 549
— ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE PROLETER PARTİLERİN KURULMASI UĞRUNA MÜCADELE 556 —
BISMARCK'IN ANTI-SOSYALİST YASASINA KARŞI. OPÖRTÜNİZMİN ELEŞTİRİLMESİ 559
— FRANSIZ İŞÇİ PARTİSİ'NİN KURULUŞUNA KATKI 567 — BRİTANYA'DA SOSYALİZMİN
YAYILMASINDA YENİ BİRAŞAMA 574 — ABD İŞÇİ SINIFI HAREKETİNİN GELECEĞİNE İLİŞKİN
OLASILIKLAR 578 — RUSYA'DA 1861 SONRASI GELİŞİMİN ÇÖZÜMLENİŞİ 581 — RUSYA'DA
DEVİRİMİN GERÇEKLEŞECEĞİNE DERİN İNANÇ 586 — RUS DEVRİMCİLERİNİN DANIŞMANI
VE ARKADAŞI 589 — ONULMAZ KAYIPLAR. BOZULAN SAĞLIK 597 — 14 MART 1883 600

ON ALTINCI BÖLÜM

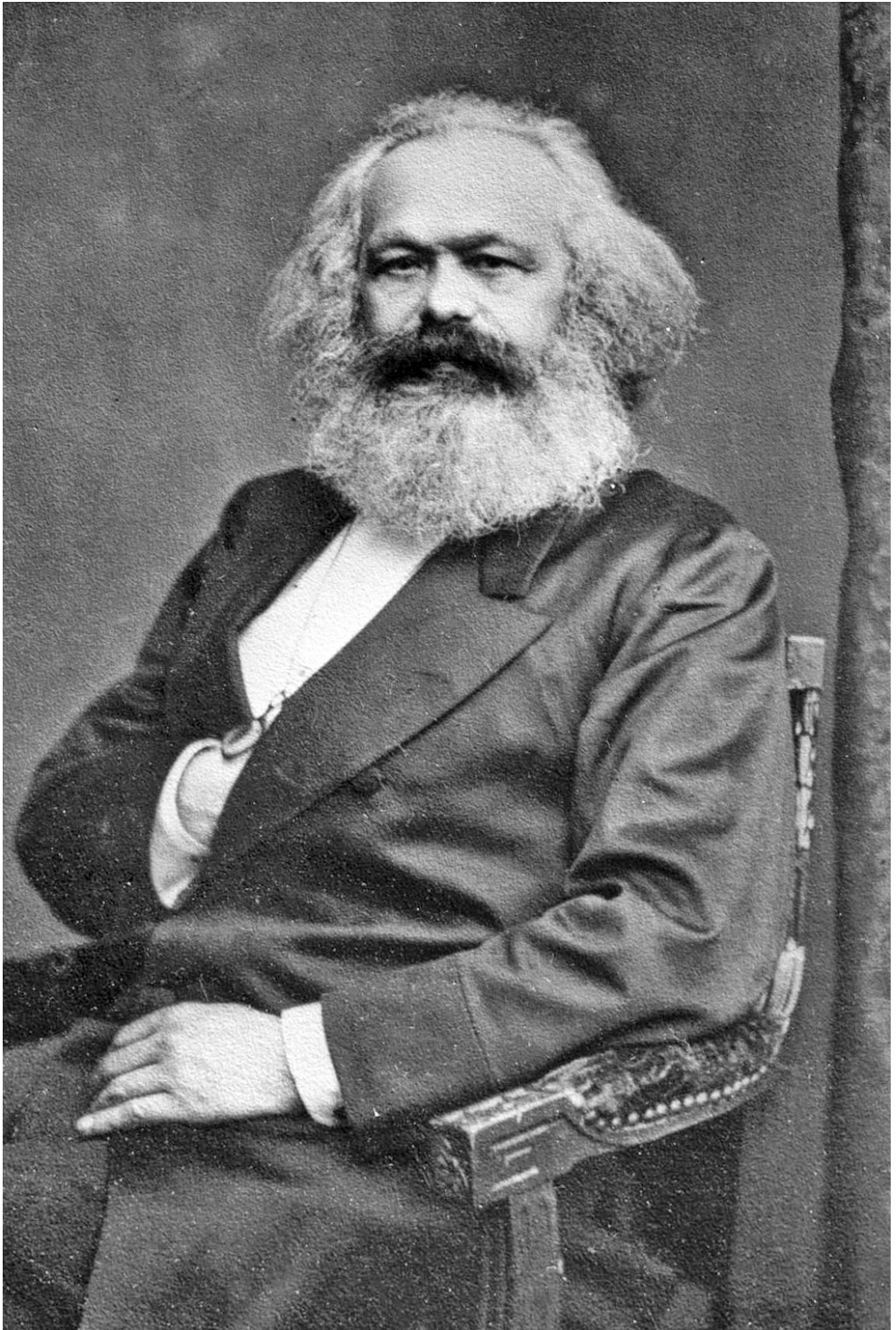
MARKSİZM: EMEKÇİLERİN

KOMÜNİZM MÜCADELESİNDEKİ BAYRAĞI 604-627

MARKSİZMİN TARİHSEL KADERİ 604 — EKİM SOSYALİST DEVRİMİ: MARKSİZM-
LENİNİZMİN BÜYÜK ZAFERİ 609 — MARKSİZM VE MODERN KAPİTALİZM 616 — MARKSİZM
VE KOMÜNİST KURULUŞ 622

İSİM DİZİNİ 628

SÜRELİ YAYINLAR DİZİNİ 637

GİRİŞ

Karl Marx, tarihin gördüğü en büyük insanlardan biridir. Marx, yakın dostu ve mücadele arkadaşı Friedrich Engels'le birlikte komünizmin zaferi için proletaryanın sınıf mücadelesinin teori ve taktiklerini geliştirdi. İkisi de tarihe, dünya işçi sınıfının parlak öğretmenleri, işçi sınıfı davasının büyük savunucuları, devrimci işçi sınıfı hareketinin ideolog ve örgütleyicileri olarak geçtiler.

İnsanlığa ve insanlığın en devrimci sınıfı proletaryaya dünyayı kavraması ve değiştirmesi için büyük bir araç sunan en ileri, bilimsel dünya görüşü, Marx tarafından geliştirildi ve onun adıyla anıldı.

Sosyalizmi bir ütopya olmaktan çıkarıp bilime dönüştüren ve kapitalizmin kaçınılmaz çöküşüyle komünizmin zaferinin derinlemesine bir teorik açıklamasını sağlayan Marx'tı.

Uluslararası komünist hareketin ve bilimsel komünizm öğretisini benimseyen ilk işçi sınıfı partilerinin kurulmasına yardımcı olan Marx'tı.

Kendiliğinden işçi hareketini kapitalist baskıya karşı, kapitalizmin yıkılması ve toplumun sosyalist doğrultuda devrimci dönüşümü uğruna bilinçli bir sınıf mücadelesine dönüştüren Marx'tı.

Toplumsal düşünüşün uzun tarihi boyunca Marx'ın bilimsel başarılarına erişebilen başka biri çıkmadı. Marx, daha gençliğinde insanın açlık, soğuk ve karanlıktan kurtulması için tanrılardan ateşi çalan ve insan soyuna bilimi ve sanatı getirdiği söylenen Prometheus'la karşılaştırılmıştı. Prometheus, insanın yaratıcı dehasının ve ilerleme, özgürlük ve mutluluk peşindeki dur durak bilmeyen çabalarının simgesiydi. Marx, toplumsal gelişmeye hükmeden kanunları keşfederek emekçi halka toplumsal baskıyı ortadan kaldırıp onurlu bir yaşam kurmanın, insan soyunun refahı ve her bir bireyin maddi ve manevi yeteneklerinin her bakımdan özgürce gelişmesi için gerekli koşulları yaratmanın gerçek yol ve yordamlarını gösteren ilk düşünürdü.

Marx öncesi toplumsal teoriler kural olarak hep varlıklı sınıfları kayırır, yoksullara hiçbir şey vaat etmezdi. Sınıflı toplum tarihi boyunca emekçi halk efendileri için emek verip ter dökerken, egemen sömürücü sınıflar eğitimin tekeline elde tutmuş, bilim, sanat ve siyasetle uğraşmak hep onlara kalmıştı. Ezilenlerin sözcüleri zaman zaman toplumsal görüşlerini dile getirmiş olsalar

da bunların bilimselliklerinden pek söz edilemezdi; en çoğundan bazı zekâ pırlıtları taşısalar bile, tarihsel gelişmenin izlediği yolu ve varacağı yeri kavramaktan uzaktılar. İçgüdüsel bir karşı koyuşun, kendiliğinden hareketin ifadesiydiler.

Yüzyıllar boyu cehaletin karanlıklarına terk edilen ve zulme uğratılan emekçi halk, kurtuluşu ya idealize edilen bir geçmişe, yitirilmiş cennete-dönmekte, ya da öbür dünyadaki cennete dair dinsel efsanelerde aramıştı. Marx'ın sahneye çıkmasından önce, henüz yeni belirlemekte olan işçi sınıfı hareketi, bilimsel temele oturan bir amaçtan ya da sermayenin boyunduruğundan kurtuluşa götüren doğru bir yoldan yoksun olarak karanlıkta el yordamıyla ilerliyordu. Çeşit çeşit toplumsal hayalperestler ve ütopyacılar, işçilerin kafasını tekrar tekrar küçük burjuva itikatlarıyla bulandırıp acayip tasavvurlarla karıştırıyordu. Doğa yasalarının bilinmeyişi nasıl insanları her derde deva ilaçlar aramaya yöneltmişse, toplumsal yasaların bilinmeyişi de aynı şekilde her derde deva toplumsal ilaçlar aramaya yöneltiyordu.

Bu sıralarda, ilerleme hâlindeki kurtuluş hareketi bilimsel teoriye büyük ihtiyaç duyuyordu ve böyle bir teori için gereken maddi ve ideolojik ön koşullar da hemen hemen olgunlaşmıştı.

Üretici güçlerin Sanayi Devrimi'yle birlikte hızla gelişmesi, insanın insan tarafından sömürülmesinin sona ermesini ve emeğin kurtuluşunu sağlayacak büyük tarihsel görevin üstesinden gelinebilmesi için gerçek bir temel yarattı. Kapitalizmin gelişmesiyle bu görevi yerine getirebilecek bir toplumsal güç ortaya çıktı. Bu güç işçi sınıfıydı.

Feodalizmin çöküşüne ve kapitalizmin kuruluşuna eşlik eden fırtınalı devrimler ve kitlesel işçi hareketleri, sınıf çelişkilerini ve zorlu toplumsal sorunları öylesine çıplaklaştırmıştı ki artık görmezden gelinemezdi. İlerici düşünürler, tarihin önlerine koyduğu sorunlara çözümler arayarak bunları şu ya da bu şekilde dile getirdiler. Böylece, yeni dünya görüşünün teorik ön koşulları da biçimlendi. Ancak, toplumsal süreçlere bilimsel bakış, maddi dayanağı proletarya olan sosyalizme kopmaz bağlarla bağlı olduğundan mülk sahibi sınıfların ideologları sınıfsal bağları dolayısıyla toplumbilimde hiçbir zaman bilimsel tutarlılık gösteremiyorlardı.

Marksist ideoloji elbette toplumsal düşünüşün ana akımının ya da dünya uygarlığının gelişiminin dışında ortaya çıkmadı. Marksizm, insan soyunun doğanın ve toplumsal yaşamın incelenmesi boyunca gerçekleştirdiği büyük keşiflerin meşru mirasçısı olarak ortaya çıktı. Marksizm toplumsal düşünüşün göz kamaştırıcı atılımlarının, özellikle Alman Felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyalizminin ilerlemeleri üzerinde yükseldi.

Bu ilerlemeler, kendi içlerinde, bir süreç olarak kapsamlı bir bilimsel tarih görüşü sunmaktan ve bütünsel bir dünya görüşü oluşturmaktan uzaktı. Tarihe, tarihin bir süreç olduğu düşüncesine ve çeşitli sınıf, birey ve kitle-

lerin tarihteki rollerine yönelik bütünüyle yeni bir yaklaşıma ihtiyaç vardı. Marx'ın ortaya koyduğu da işte bu yeni yaklaşımdı.

Marx, toplumsal düşünüşün önde gelen akımlarının hepsinin akli unsurlarının eleştirel birikimini ele alarak bunları işçi sınıfı hareketi ışığında gözden geçirdi ve proletaryanın bakış açısından yaratıcı bir tarzda yeniden işledi.

Marx'ın bilimsel keşiflerinin işçi sınıfı ve bütün emekçi halk açısından taşıdığı özel önemi derin ve kesin bir biçimde tanımlayan V.İ. Lenin şöyle yazıyordu: "Yalnızca Marx'ın felsefi materyalizmi, proletaryaya, şimdiye değin bütün ezilenlerin içine düşüp ruhsuzlaştıkları manevi kölelikten çıkışın yolunu göstermiştir. Yalnızca Marx'ın iktisat teorisi, proletaryanın kapitalizmin genel sistemi içindeki gerçek durumunu açıklamıştır."¹

Marksizm, işçi sınıfının çıkarlarının bilimsel ifadesi olarak, proletaryanın sınıf mücadelesiyle sıkı bağlar içinde şekillendi ve gelişti. Kapitalizmin iç çelişkilerinin teşhiri burjuva toplumunun çöküşünün kaçınılmazlığı yargısını pekiştirirken, işçi sınıfı hareketinin ilerleyişi, kapitalist sistemin mezar kazıcısı ve yeni, sosyalist bir toplumun yaratıcısının proletarya olacağını ortaya koyuyordu. Toplumsal ilişkilerin gelişimini derinlemesine çözümleyişleri, Marx ve Engels'in proletaryanın insanın insan tarafından sömürülmesine son vermek ve sosyalist bir toplum yaratmakla bu ilişkilerde köklü bir değişim ortaya çıkaracak güç olarak oynayacağı büyük tarihsel rolü kavramalarını sağladı. Proletaryanın çığır açıcı rolü kendi öz koşullarından doğar. Proletarya, bütün emekçileri kapitalist sömürünün boyunduruğundan kurtarmaksızın kendisini kurtaramaz. Marx bunu, hedefi insanı burjuva toplumunun insanlık dışı koşullarından kurtarmak olan proletaryanın sınıf mücadelesinin en yüce insancıl amacı olarak görüyordu.

Bilimsel çözümleme böylelikle komünizmin bir düş değil gerçek bir tarihsel hareket olduğunun kanıtlarını sundu. 19. yüzyıldan başlayarak komünizm için mücadele bir tarih yarası hâline geldi. Marx'ın bu yasanın keşfedilmesi ve komünist düşüncelerin kitleler arasında yayılmasındaki payı, büyük Sovyet şairi Mayakovski tarafından çok güzel dile getirilmiştir:

Talihin dalgaları,
 sandık
 bizi sürükler bir başına
 bulduğumuz cehennemden
 Işığımızı karartan gizemin
 hâlâ sise boğduğu
 komünizmin körfezine.
 Marx
 gösterdi bize
 en derin yasalarını tarihin,

1 V.İ. Lenin, *Collected Works*, Cilt 19, s. 28.

proletaryayı
 başa
 getirecek.
 Hayır,
 Marx'ın kitapları
 mürekkep ve kâğıt değildir yalnız,
 kasvetli rakamlarla dolu
 tozlu yazılar değil.
 Onun kitapları
 düzene koydu
 dağılmış ordusunu emeğin
 ve ileriye gösterdi ona
 güçle dolu, inançla.

Marx ve Engels, işçi sınıfının devrimci dünya görüşüne teorik bir temel sağlayan ve böylece tarihte ilk kez kitle hareketine dinsel fanteziler ve ütopyacı düşler yerine bilimsel bir ideoloji sunan insanlar oldular.

Marx, büyük bir bilim insanı olduğu kadar ve hatta bundan da çok, ateşli bir devrimciydi. Bilime en çok devrimin itici gücü olarak değer veriyordu. Onun, yaşamına yüce bir anlam yükleyen asıl amacı kapitalizmi yıkmak ve sosyalizmi zafere ulaştırmak için verilecek devrimci kavgada işçi sınıfının örgütlenmesine katkıda bulunabilmektir.

Marx, 19. yüzyılın belli başlı bütün tarihsel işçi sınıfı hareketlerine yol göstermiş, onlara can vermiş ve hepsinin içinde yer almış ve bütün ülkelerin işçilerinin birliğinin ileriye götürülmesi için çok çaba göstermişti. Dünya proletaryasının önderi olarak girdiği bütün eylemlerinde Marx'ın kutsal bayrağı ve yol gösterici ilkesi enternasyonalizmdi.

Marx'ın uluslararası işçi sınıfının önderi olarak gösterdiği çabalar kitlelerin kurtuluş mücadelesi tarihinde yeni bir sayfa açtı. Girdiği her işte bir yenilikçi olan Marx, bu alanda da teori ve pratiği diyalektik bir bütünlük içinde birleştirme yeteneğini ortaya koydu: Marx'ın eylemi kitleyle önderlerinin organik kaynaşmalarının yansımasıydı. Marx, kitlelere vaaz veren bir peygamber değil, bilimi ezilenlerin hizmetine sokan ve onu kitlelerin kendi başlarına kullanabileceği bir silaha dönüştüren insandı. İşçilerle kurduğu içten bağlar ve her tür hareket hakkındaki derin bilgisi, Marx'ı ileri işçilerin, dünya proletaryasının toplumsal bilincini dile getiren –kelimenin gerçek anlamında– sözcüsü kıldı.

Uluslararası işçi sınıfı hareketinin bütün tarihi, bir bütün olarak dünya devrimci sürecinin gidişi, çeşitli ülkelerdeki devrimci mücadelelerin iniş ve çıkışları ancak Marksizm-Leninizmin yol göstericiliğindeki bir partinin öncü savaşçı rolünü oynayabileceğine ilişkin yadsınmaz kanıtlar sunuyor.

Rusya'daki işçi sınıfı hareketinin şafağında Marx'ın devrimci teorisinin özünü Lenin kusursuz bir ifadeyle şöyle dile getirmişti: "Bu teorinin, bütün ülkelerin sosyalistlerini kendisine çeken dayanılmaz cazibesi kesin ve en üst düzeyde bilimsellik ile (toplum biliminin eriştiği en yüksek düzeyi yakalayışıyla) devrimciliği birleştirmesi gerçeğinde yatar; bu teori devrimcilik ve bilimselliği tesadüfen ve yalnızca öğretinin kurucusunun bir bilim insanıyla bir devrimciyi kendi kişiliğinde birleştirmiş olmasından ötürü değil, sahiden ve birbirlerinden kopmazcasına birleştirmektedir."²

Komünizmin ana kaynağı tam anlamıyla, bilimsel devrimci teori ve devrimci pratiğin birliğidir. Devrimci pratik olmaksızın, Marksist düşünceler yaşama uygulanmaksızın teori, kof bir dogmalar dizisi, reformizm ve oportünizmin kılıfı hâline gelir. Bilim olmaksızın, tam anlamıyla bilimsel bir toplumsal gelişme görüşü olmaksızın da devrimci eylem yozlaşıp maceracılığa dönüşür ve anarşizme götürür.

Marx'ın yaşamının ve çalışmasının bütünü, parlak bilimsel düşünüşün ve devrimci yaratıcılığın bir örneğidir.

Karl Marx zorlu bir yaşam sürmüştü, ama hiçbir zaman daha kolayını aramamıştı. O her şeyden önce bir savaşıydı. Bütün ömrünü işçilerin mutluluk ve özgürlükleri için dövüşmeye, sömürücülerle ve hizmetkârlarıyla boğuşmaya adamıştı. Marx çok genç yaşta otokrasi, gericilik ve cehalete ve toplumsal ve siyasal baskıya karşı kavgaya atıldı. Bütün yaşamı boyunca amansız eleştiri silahını elinden düşürmeksizin egemen sınıflara ve onların ideolog ve siyasal önderlerine meydan okuyarak yanlıf fikirlere, düzmece şiarlara, sahte teorilere, eylemsizliğe, ikiyüzlülüğe ve yufka yürekliliğe karşı savaştı.

Mülk sahibi sınıfın bir üyesi olarak dünyaya gelen Marx, parlak bir akademik kariyeri, varlıklı bir bilim insanının ya da ünlü bir yazarın rahat yaşamını teperek bir siyasal sürgünün zorlu kaderini seçti; çevresinden koptu ve kendisini, eşi ve çocuklarıyla birlikte oradan oraya dolaşmakla, sefalet ve polis takibiyle karşı karşıya bırakarak ana yurdunu terk etmek zorunda kaldı.

Ancak bir devin üstesinden gelebileceği çalışmalarının ve muazzam sıkıntılarla dolu korkunç yaşam koşullarının yol açtığı birçok hastalık Marx'ın ömrünü kısalttı. Ama teorik ve pratik çabalarının ilk ürünlerini görebilme, yaşarken tanınıp saygı görme ve kendileri için bütün yaşamının ürünlerini ortaya serdiği işçilerin coşkulu, sıcak sevgilerini elde etme şansına erişti.

Bu kitap işte bu zorlu ama göz kamaştırıcı yaşamın öyküsünü anlatıyor.

Marx'ın çok yönlü bir kişiliği vardı. Büyük bir bilim insanı, bilimsel gerçeğin peşinde koşan yorulmak bilmez bir araştırmacı ve kâşif, ateşli bir devrimci

2 V.I. Lenin, *Collected Works*, Cilt 1, s. 327.

hatip, hünerli bir proleter strateji ve taktik ustası ve proleter kitlelerin kurtuluş mücadelesinin önderiydi. Marx, doğuştan seçkin insan niteliklerine sahipti; alçakgönüllü, sıcaık kalpli, yiğit ve cesurdu; yaşam doluydu, demir gibi bükülmez bir iradeye ve inanılmaz bir çalışma yeteneğine sahipti. Bütün bunları bir biyografide ortaya koyabilmek, olağanüstü karmaşıklıklarla dolu bir işin üstesinden gelmeyi gerektiriyor.

Büyük mücadele arkadaşı Friedrich Engels, bilimsel komünizmin kurucusunun biyografisi için ilk birkaç m kemmell metnin yanı sıra Marx'ın çeşitli dönemlerdeki çalışmalarına ışık tutan bir dizi makale kaleme almıştı. Engels yaşamının son yıllarında, özellikle Enternasyonal'deki payını ortaya koyabilmek için, dostunun kapsamlı bir biyografisini yazmak istiyordu, ne yazık ki, bunu yapmaya fırsat bulamadı. Lenin 1914'te, *Granat Sözlüğü*'ne Marx  zerine biyografik bir tanıtım yazdı. Kısa ve  znl  bir ansiklopedik makale formatındaki bu makale yalnızca Marx'ın yaşamının dönüm noktalarına değil, öğretisinin esasına da kolay anlaşılır ama derinlikli bir bakış sunuyordu. Lenin'in bu alışması, Marx'ın gerçekten bilimsel bir biyografisi için klasik bir örnek, onun yaşamının ve eserlerinin yaratıcı bir yansımasıdır.

1918 yılı, Alman Sosyal Demokrasinin sol kanadından ve Alman Komünist Partisi'nin kurucularından, tanınmış düşünür ve tarihi Franz Mehring'in yazdığı *Karl Marx. Yaşamının  yk s * adlı kitabın yayınlanışına tanık oldu. Kitap uzun bir araştırmanın ürünüydü. Zengin içeriği ve üslubundan ötürü büyük takdirle karşılanmıştı. Ne var ki Mehring, Marx'ın *1844 Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları, Alman İdeolojisi* (tam metin), *1857-58 Ekonomik Elyazmaları* gibi önemli eserleri ve bunlar dışında daha başka birçok biyografik gerçek konusunda hiçbir bilgiye sahip değildi.

Mehring'in kitabının çıkışından bu yana akademik Marksistler Marx'ın yaşam ve etkinliklerinin farklı evrelerine yönelik verimli araştırmalar yaptılar; bilimsel ve edebî yapıtlarını çeşitli açılardan incelediler. Biriken malzemeyi biyografik çalışmalar hâlinde toplamak üzere son yıllarda bazı girişimlerde bulunuldu. Yayınlanan kitaplar arasında Fransız Marksist Auguste Cornu'nun yazdığı Marx ve Engels'in temel biyografilerinin ilk birkaç cildiyle İngilteriz yazar John Lewis'in eseri *Karl Marx'ın Hayatı ve öğretisi* ve Almanya Sosyalist Birlik Partisi Merkez Komitesi, Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün kolektif biyografi çalışması sayılabilir. Marx'ın yaşamı ve eserleri Marksizm ve işçi sınıfı hareketinin tarihini çarpıtmaktan yarar uman burjuva ve reformist ideologların yazdığı pek çok kitapta da ele alındı. Bilimsel komünizmin büyük kurucusunun biyografisi özellikle yakın zamanlarda ideolojik mücadelenin baş sorunlarından biri hâline geldi. Marksizmin hasımları, geçen Marx'ı ergin Marx'la karşı karşıya getirerek öğretisinde çelişkiler keşfetme çabasına giriştiler. Antikom nistler,  zellikle Marx'ın öğretisinin artık eskimiş olduğunu

ve tarihin onun öngördüğü doğrultuda yol almadığını kanıtlamak için bıkmıyıp usanmadan uğraşıyorlar.

Antikomünistlerin ve sahte sosyalistlerin bütün bu safsataları, Marx'ın biyografisinin ve Marx'ın öğretisinin tarihsel öneminin, düşüncelerinin dünyanın gidişatı üzerindeki muazzam etkinin, bu düşüncelerin uluslararası işçi sınıfı hareketi, komünist hareket ve ilkin SSCB ve ardından bir dizi başka ülkede sosyalist sistem içinde kazandığı zaferlerin bilimsel olarak ortaya konuşuyla boşa çıkartılmıştır.

Bilimsel bir biyografinin belgelere, ince elenip sık dokunmuş tarihsel gerçeklere, titizlikle karşılaştırılmış düşüncelere, bu düşüncelerin etkilerine, teori ve pratiğe dayanması gerekir. Marksizmin, yaşamın ve bütün tarihin sınımasından geçtiğini ve onaylandığını göstermenin en iyi yolu budur.

Bu biyografide kullanılan başlıca kaynaklar Marksizmin kurucularının, *Toplu Eserler*'in Rusça baskısında yer alan mektup ve eserleri, *İlk Eserler* başlığı altında bir araya getirilen çeşitli yapıtları, *Marx-Engels Arşivleri*'nin ciltleri ve kimi özel baskılardır (*Hint Tarihi Üzerine Notlar, Matematiksel Elyazmaları* vb.).

Marksizm ve işçi sınıfı hareketinin tarihi konusunda bugün elde bulunan kaynaklar eskiye göre çok daha geniş bir alana yayılıyor. Yalnızca Marx ve Engels'in *Toplu Eserler*'inin 39 ciltlik Rusça ikinci baskısının ilk baskıda yer almayan 400 eser ve 600 mektubu içerdiğini belirtmek bile bu alanın genişliğini göstermeye yeter. Bu eserlerin önemli bir bölümü araştırmacılara ilk kez sunuluyordu; Marx ve Engels'le ilgili bazı önemli biyografik belgeler de ciltlerin eklerinde yayınlanmıştı.

Buna ek olarak Marx'ın, aralarında *Kapital*'in ilk versiyonlarını, özet ve çıkartmalarını içeren sayısız defterlerinin ve kişisel kitaplarındaki kenar notlarının da bulunduğu o güne kadar hiç basılmamış çok sayıda eseri de taranmıştı. Bu, Marx'ın yaratıcı laboratuvarının ve ilgi alanındakilerin daha derinliğine kavranmasını ve bitirilememiş bazı edebî ve bilimsel tasarıları konusunda daha tam bir fikir edinilmesini sağladı. Moskova'daki Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün Merkezî Parti Arşivleri'ndeki öteki belgeler de bu biyografi için önemli bir kaynak oldu. Bunlar arasında Marx'ın aile bireylerine ilişkin malzeme, Engels'in elyazmaları, işçi sınıfı ve demokratik hareket önderlerinin bilimsel komünizmin kurucularına hitaben yazdıkları mektuplar ve Marx hakkında değerli bilgiler içeren kendi aralarındaki yazışmalar yer alıyor.

Bu biyografinin yazımında doğal olarak çağdaşlarının Marx'ın bir bilim insanı ve bir savaşı olarak canlı bir portresini sunan anılarından da yararlanıldı.

Marx'ın uluslararası proletarya hareketine önderlik edişinin çeşitli yanlarına ışık tutan önemli ölçüde bilgi, 19. yüzyılın çeşitli işçi sınıfı örgütlerinin belgelerinde bulunabilir. Bu belgelerin yalnızca eldeki birçok baskısını (Birinci

Enternasyonal Genel Konsey tutanakları, Komünistler Birliği belgeleri ve öteki belge koleksiyonları) değil, henüz basılmamış olanları da göz önüne almak gerekliydi. Birinci Enternasyonal'ın, Komünistler Birliği'nin ve çeşitli ülkelerin Marx'la bağı olan işçi sınıfı örgütü önderlerinin kişisel koleksiyonları bu çalışmaya büyük değer kattı. Bu arada Prusya, Belçika ve Fransa polis arşivlerindeki malzemelerden de yararlandı.

Marx'ın yaşadığı dönemde yayınlanan gazete ve dergiler özel bir kaynak grubu oluşturuyordu. Yalnızca Marx'ın yönettiği ve yazdığı yayın organları değil, etkinlikleri üzerine yorumda bulunan ve kitaplarına ilişkin incelemeler yayınlayan burjuva gazete ve dergileri üzerinde de çalışmak gerekliydi.

V.İ. Lenin'in özellikle Marx, Engels ve Marksizmle ilgili eserleri büyük birer yardımcı ve paha biçilmez birer yöntemsel yol gösterici oldu.

Yazarlar, bu kitapta ele alınan teorik sorunlar ile işçi sınıfı hareketinin teori ve taktiklerin bilimsel açıklanışında SBKP ve kardeş Marksist-Leninist partilerin belgelerine dayanmışlardır.

SSCB'de ve diğer ülkelerde yayınlanan Marx ve Marksizm üzerine bütün önemli, özellikle değerli belgesel malzeme içeren incelemeler elden geçirilmiştir.

Bu kitaptaki Marx'ın yaşam ve çalışmasını yansıtan görseller Karl Marx ve Friedrich Engels Müzesi ile SBKP Merkez Komitesi Marksizm-Leninizm Enstitüsü Merkezî Parti Arşivleri'ndeki tarihsel ve belgesel malzeme arasından seçilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MATERYALİZME VE KOMÜNİZME GİDEN YOL

Eğer hayatta insan soyu için her şeyden daha çok çalışabileceğimiz bir tutumu benimsemişsek belimizi bükebilecek hiçbir yük olamaz.

Karl Marx

Marx'ın çocukluğu ve gençliği, Almanya'nın ekonomik ve siyasal açıdan en gelişmiş bölgesi olan Renanya'da geçti. Ren vadisinin, devrimci orduların hareketlerine, köylü ayaklanmalarına, Jakobenlerin eşitlik, kardeşlik ve özgürlük düşüncelerinden esinlenen Alman Demokratlarının eylemlerine sahne olduğu 18. yüzyıl sonlarında Renanya, Fransız Burjuva Devrimi'nden, Almanya'nın öteki bölgelerinden çok daha fazla etkilenmişti. Ren'in sol kıyısı, Fransız zaferlerinin ardından ilkin Fransız Cumhuriyeti'nin, daha sonra da Napoléon'un imparatorluğunun sınırları içine girmişti. Buradaki feodal sistem esasta ortadan kaldırılmış, toprak soylularının ve kilisenin büyük mülkleri dağıtılmış, feodal ayrıcalıklara son verilmiş, jüri tarafından yargılanma ve burjuva *Code Napoléon* (Napolyon Hukuku) getirilmişti; bütün bunlar sanayinin bölgedeki gelişmesini kamçılıyordu.

1815'te toplanan Viyana Kongresi'nin kararıyla, Renanya'nın büyük bir bölümü, mutlakiyetçi feodal sisteme dayanan bu en büyük Alman devleti, Ren Eyaletini oluşturmak üzere Prusya'ya verilmişti. Güçlü Prusya bürokrasisi seçkinlerinin ve militarizm tapıncıyla donanmış subay kıtalarının içinden çıktığı Junkerler –toprak sahibi soylular– bir kast hâlinde ayrıcalıklarının pek çoğunu koruyordu. Ülke çapında temsil yetkisi olan hiçbir kurum yoktu. Eyalet meclislerinin –Landstags– danışma yetkileri vardı, ama oy hakları yoktu. Zümrelere göre temsil ilkesi burjuvazinin haklarına çok büyük darbeler indiyordu: Söz gelimi, Ren Eyalet Meclisi'nde neredeyse 100 biner nüfusa sahip iki büyük şehir Aachen ve Köln üç vekille temsil edilirken, 6 bin 250 toprak sahibinin 25 vekili vardı. Prusya, ekonomik bakımdan İngiltere ve Fransa'nın hayli gerisindeydi ve sınai gelişmesine karşın, henüz çekirdek hâlindeki pro-

letaryasıyla bir tarım ülkesi olarak kalıyordu. Nüfusun asıl çoğunluğu büyük toprak sahiplerine yarı-feodal bağımlılık içindeki köylüler ve şehir küçük burjuvazisinden (zanaatkârlar ve tüccarlar) oluşuyordu.

Bununla birlikte Almanya'da belirli bir sınai büyüme de süregidiyordu. Çeşitli eyaletlerde kapitalist üretim merkezleri, fabrikalar, madenler doğuyordu ve 1835'te demiryolu yapımı da başlamıştı. Ren Eyaleti öteki eyaletlerden, hatta Prusya'nın sanayileşmiş bölgelerinden de ilerideydi; feodalizmin oradaki dayanakları öylesine derinden sarsılmıştı ki Prusya hükümeti Fransız Devrimi'nin kazanımlarının hepsini yok etmeyi, özellikle *Code Napoléon* yerine Prusya hukukunu geçirmeyi başaramadı. Ancak buradaki burjuvazi, kolları Ren Eyaletine kadar uzanan mutlakiyetçi rejimin kısılcı altındaydı. Burjuvazi, Prusya hükümetinin yabancılarla rekabette yeterince korunma sağlamayan vergi ve gümrük politikalarından hoşnutsuzdu ve bu Prusya ve bütün Almanya'daki burjuva muhalefet çevrelerinin dilindeki başlıca konuydu.

1820'ler ve 1830'larda Ren Eyaletinde görülen siyasal değişiklikler, bütün Almanya'da ve öteki Avrupa ülkelerinin çoğunda yer alan toplumsal süreçlerin yansımasıydı. Her yerde, feodalizmin kalıntılarını İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi kaldırıp atacak ve kapitalizmin yolunu açacak olan burjuva devriminin yaklaşmakta olduğunu gösteren işaretler vardı. Ülkenin Orta Çağ'dan kalma siyasal ve ekonomik birlik yoksunluğu Almanya'nın kapitalist gelişmesinin önündeki başlıca engeldi. Almanya'da her birinin kendi gümrük duvarları, para birimleri, ağırlık ve uzunluk ölçüleri bulunan 38 devletin varlığı ekonomik gelişmeyi çok güçleştiriyordu. 1834'de başını Prusya'nın çektiği 18 devletin Almanya üzerindeki egemenlik çekişmesinde Prusya'ya rakip olan Avusturya'ya karşı kurdukları Gümrük Birliği [*Zollverein*] ekonomik birlik yoksunluğunun üstesinden gelmek üzere atılmış ilk adımdı; ancak küçük Alman devletlerinin yöneticileri kendi iktidar ve ayrıcalıklarına sınıksız sarılmışlardı ve ilerlemenin her türlüüne şiddetle karşı koyuyorlardı. Bu küçük prenslerden biri şöyle buyurmuştu: “Benim devletimde hiçbir demiryolu olmayacak; hiçbir terzi ya da ayakkabıcının benim kadar hızlı yolculuk yapmasını istemiyorum.”

Ülkenin ilerici güçleri Almanya'yı birleştirme sorununa odaklanmıştı. Fransa'daki 1830 Burjuva Devrimi, Alman burjuvazisi ve aydınları arasındaki muhalefeti canlandırdı; ama burjuvazi ikircikliydi ve sadece nispi ekonomik güçsüzlüğünden değil, başka nedenlerden ötürü de toprak sahipleriyle uzlaşma eğilimindeydi. Burjuvazinin arkasından gelecekteki hasmı olduğunu sezindiği yeni bir toplumsal güç –işçi sınıfı– heyula gibi yaklaşıyordu. Bu sıralarda Alman işçi sınıfı hareketi daha yeni başlıyordu.

Aynı dönemde, ileri kapitalist ülkelerde –Fransa ve İngiltere'de– proletarya, burjuvazinin uzlaşmaz karşıtı ve burjuva toplumuna nesnel olarak hasım bir güç hâlinde artık tarih sahnesine çıkıyordu.

Sanayi Devrimi'nin ilerleyişi, el sanatları ve manifaktürden makine kullanımına dayalı geniş ölçekli sanayiye geçiş, emekçi halka sefalet, küçük esnaf ve zanaatkârlara çöküntü, kapitalist fabrikalarda vahşice sömürülen işçilere muazzam sıkıntılar getirdi. Yeni makinelerle yüzlerce ve binlerce işçi gereksiz kılındı. Kapitalist ekonomiyi 1825'ten beri düzenli olarak sarsan buhranlar da bu sıkıntıları artırıyordu.

Geniş ölçekli makineli üretimin yaygınlaşması, aynı zamanda işçi kitlelerinin birleşmesine ve eski zanaatkârların küçük burjuva kafa yapısından, kendi küçük işletmelerini yeniden kurabilecekleri türünden boş hayallerden adım adım kurtulmalarına yardımcı olarak fabrikalarda yoğunlaşmasına yol açtı. İşçiler sınıf bilinçleri uyandıkça, düşmanlarının bir zamanlar sandıkları gibi makineler değil fabrikatörün kendisi, bir bütün olarak ayrıcalıklı mülk sahibi sınıf olduğunu görmeye başladılar. Baskıya karşı koyabilmek için gittikçe artan bir birleşme isteği duyuyorlardı. Bunu ilkin iş kollarında, daha sonra daha geniş ölçekte, ilk işçi sınıfı örgütlerini –sendikaları (sözgelimi İngiltere'de) ve karşılıklı yardımlaşma derneklerini– kurarak gerçekleştirdiler.

1831 ve 1834'te Fransa'nın önde gelen sanayi merkezlerinden Lyon'da dokumacıların barikatlarda dövüştükleri ve bayraklarına “Ya çalışarak yaşa ya da dövüşerek öl!” şiarını yazdıkları proletarya ayaklanmaları oldu. Bu ayaklanmalar oldukça çabuk sona erdirildi; ama burjuvaziye de büyük bir korku verdi. İlk ayaklanma başladığında hükümetin gazetesi *Journal des Débats* 8 Aralık 1831'de şöyle yazıyordu: “Lyon ayaklanması önemli bir sırrı –toplumda mülk sahibi sınıfla mülksüz sınıf arasında yer alan iç mücadeleyi– açığa vurdu.” Bir Halk Fermanı [*People's Charter*] talebiyle ortaya çıkan Çartizm [*Chartism*] İngiltere'de 1830'lar sonlarında işçi sınıfının ilk örgütlü kitlesel siyasal hareketi olarak baş gösterdi. Ortaya attığı altı talepten en önemlisi herkeşe oy hakkıydı; zira Çartistler siyasal mücadelenin işçilerin yaşam koşullarını iyileştirecek araçları sağladığına inanıyorlardı.

Halk yığınlarının sömürüye karşı kendiliğinden protestoları ve daha iyi bir yaşam için verdikleri uğraş çok öncelerden beri daha adil bir toplumsal sisteme dair hayaller doğuragelmişti. Bu görüşler ütopyacı sosyalizmin temeliydi. Ütopyacı sosyalizm klasik biçimiyle 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında üç büyük düşünürce geliştirilmişti: Henri Saint-Simon, Charles Fourier ve eserleri kapitalist sistemin kötülük ve yetersizliklerinin keskin ve çarpıcı eleştirileriyle geleceğin komünist toplumuna ilişkin tutarlı öngörülleri içeren Robert Owen. Friedrich Engels yıllar sonra, 1874'te, bilimsel sosyalizmin, “bütün o fantastik düşünceleri ve ütopyacılıklarına karşın, bütün zamanların en yüce düşünürleri arasında olan ve dehalarıyla bugün doğrulukları bizim tarafımızdan bilimsel olarak kanıtlanmakta bulunan sayısız şeyi

çok önceden görebilen üç adamın, Saint-Simon, Fourier ve Owen'in omuzları üzerinde yükseldi[ğini]¹ yazmıştı.

ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ

Karl Heinrich Marx, 5 Mayıs 1818'de Trier (Trèves) kentinde, avukat Heinrich Marx'ın oğlu olarak dünyaya geldi. Marx ailesi, şimdiki adresi Brückengasse No: 10 olan Brückengasse No: 664'teki iki katlı küçük bir evde oturuyordu. İki yıl sonra, Marx'ın 1835'te Trier'den ayrılana kadar oturduğu Simenonstrasse'deki eve taşındılar.

Ren'in kollarından Mosel'in iki yakasına yayılmış olan Trier, Almanya'nın en eski kentlerinden biridir. Orta Çağ'da geniş bir piskoposluğun merkezi, Trier başpiskoposunun ikametgâhıydı; ancak Prusya'ya bağlı Ren Eyaletinin ilçe merkezlerinden biri olarak kalmasına karşın sonraları Ren Irmağı kıyısındaki Köln ve Düsseldorf gibi kentlere kıyasla önemini kaybetti. Trier o sıralarda 15 binden daha az bir nüfusu olan sakin bir kentti; ama o da bütün Almanya'yı önüne katıp götüren toplumsal hareketten uzak kalamazdı. Orada da varlıklarını sefalet içinde sürdürmeye çalışan kent yoksullarıyla kentin zengin azınlığı arasında keskin bir toplumsal karşıtlık vardı. Sosyalist teoriler Trier'de de yankılandı ve Almanya'nın ilk ütopyacı sosyalistlerinden biri olan Ludwig Gall ilk broşürlerini 1820'ler ve 1830'larda orada yayınladı.

Karl Marx'ın babası Heinrich Marx hiçbir kötü alışkanlığı olmayan bir insandı. 18. yüzyılın başlıca Fransız düşünürlerinin yapıtlarını çokça okumuştu ve haklarında oldukça bilgi sahibiydi. Kitaplığının baş köşesinde Rousseau ve Voltaire'in yapıtlarının yanı sıra Thomas Paine'in *İnsan Hakları* dururdu. Locke, Leibniz ve Lessing'in eserleri hakkında epeyce bilgi sahibiydi. Yüksek Temyiz Mahkemesi'nde savunma yapan yetenekli bir avukat olarak meslektaşları arasında büyük bir saygınlığı vardı. Marx daha sonraları babasının "kişisel asaleti yanında hukukçu yetenekleri bakımından da göze çarpan"² bir insan olduğunu yazmıştı.

Heinrich Marx siyasal görüşlerini hiçbir zaman liberalizmin sınırları ötesine taşırmadı, ama bu bile Prusya yetkililerinin ondan kuşkanmasına yetti. Polis, 18 Ocak 1834'te Ren Eyalet Meclisi temsilcileri onuruna Şehir Kulübü'nde verilen şölende temsili sistemi savunan konuşmasından sonra gözlerini ondan ayırmadı.

Heinrich Marx, Aydınlanmacı düşünceleri benimsiyordu ve bir haham ailesinden gelmesine karşın din konusunda serbest düşünen bir insandı. Katı dinî tutumlara ve Ortodoks dogmasına oldukça mesafeliydi. Karl'ın doğu-

1 Marx ve Engels, *Selected Works* in three volumes, Cilt 2, Moskova, s. 169.

2 Marx, Engels, *Werke*, Cilt 30, Dietz Verlag, Berlin, s. 504.

mundan kısa süre önce Yahudilerin Almanya’da uğradıkları baskılar yüzünden Museviliği terk ederek Lüterci inancı benimsemişti.

Karl’a karşı, oğlunun manevi gelişmesine sürekli ilgi gösteren sevecen bir baba oldu.

Karl da buna sıcak kalpli bir bağlılıkla karşılık verdi ve bu bağlılık Karl hayattaki tercihini yapıp, baba ve oğul karşı karşıya geldikleri zaman bile zayıflamadı. Karl bütün hayatı boyunca babasının anısına derin bir saygı besledi ve gümüş levha üzerine çekilmiş eski bir fotoğrafını yanından hiç ayırmadı. Marx öldüğünde Engels bu fotoğrafı onun koynuna yerleştirdi.

Karl’ın annesi Henriette Pressburg, Hollandalıydı. Dokuz çocuk annesi olarak kendini ev işlerine vermişti. Manevi dünyası dardı ve oğluna Heinrich gibi gerçek bir dost olamadı. Karl’ın üç erkek, beş kız kardeşi oldu. Erkek kardeşleri küçük yaşlarda öldüler ve Karl, en büyükleri Sophie ve küçük kız kardeşleri Emilie ve Louise ile birlikte büyüdü.

Karl, ailenin sevgilisiydi. İşlek zekâsı, çocuk oyunlarındaki yaratıcılığı, çeşit çeşit fantastik hikâyeler uydurup canlandırma yeteneği, onu bütün çocuk topluluklarının başına geçirirdi. Kızı Eleanor, halalarının, Karl’ın kız kardeşleri üzerinde büyük etkisi olduğunu anlattıklarından söz etmişti.

Karl 1830’da Trier Lisesine [Gymnasium] girdi. Yaratıcı yeteneğin gerekli olduğu yerlerde parlamaya öne çıkmakla birlikte en iyiler arasında değildi; ama iyi bir öğrenciydi. Mezuniyet belgesinde, yazılarının düşünce zenginliği ve konuya derinlemesine nüfuz sergilediği ve Latince ve Grekçe derslerinde “asıl güçlüğü dilin çapraşıklığından çok konunun kendisinde ve düşünce çizgisinde”³ olduğu metinleri yorumlamada başarı gösterdiği yazıyordu. Karl matematikte de iyiydi. Öteki çocuklar onu severlerdi, ama kimilerini dalgaya aldığı keskin zekâsı ve alaycı konuşması karşısında biraz tetikte dururlardı.

Karl, öğretmenleri bakımından çok talihliydi. Onun zamanında, Trier Lisesinin başöğretmeni o günlerin en bilge öğretmenlerinden biri olan tarihçi ve felsefeci Johann Wyttenbach’dı. Alman ve Fransız Aydınlanmacılarının güçlü etkisi altındaki bir liberaldi ve gençlerin “ilerlemeye ve arılığa kutsal bir inançla” bağlı olarak yetiştirilmeleri gerektiğine inanırdı. Doğal olarak Prusya yetkilileri Wyttenbach’a karşı herhangi bir güven beslemiyorlardı ve hayatının son yıllarında polis gözetimi altına bile alınmıştı. Matematik ve fizik öğretmeni John Steininger’in ise materyalizme bağlı olduğu düşünülürdü ve “vatansızlık anlayışı” hakkında kuşkular vardı.

Trier’deki Friedrich Wilhelm Lisesinin kalın taş duvarları, öğrencileri dışarıdaki kaynaşmadan ayıramadı. 1833’te lisede yasaklanmış yayınlar ve yetkililer hakkında alaycı taşlamalar ele geçti ve öğrencilerden biri tutuklandı.

3 Marx, Engels, *Collected Works*, Cilt 1, s. 643.

Bu Karl'ın gerici olan her şeye nefret beslemeye başladığı dönemdi. 1835 güzünde mezun olurken, gerici düşüncelerinden ötürü adı kötüye çıkmış ve okulda siyasal gözetim kurmak üzere özel görevle bölge başöğretmeni olarak atanmış olan Vitus Loers adındaki öğretmene hitaben veda konuşması yapmayı reddetti.

Karl'ın Ağustos 1835'te "Bir Genç Adamın Meslek Seçimi Üzerine Düşünceleri" başlığıyla yazdığı lise mezuniyet kompozisyonu, kafa yapısı hakkında iyi bir fikir veriyor. Karl bu yazısında, kişiye insan soyu için çalışmakta en çok imkânı sunan mesleği seçmenin yaşamsal olduğunu dile getirmişti. Bu seçimin hiç de kolay olmadığını farkındaydı. İnsanlar her zaman istedikleri işi seçme imkânı bulamazlar; çünkü, "toplumsal ilişkilerimiz, belli bir dereceye kadar, henüz biz onları belirleyecek duruma gelmemişken oluşmaya başlar."⁴ Ancak yazının kilit taşı şuydu: Dar bencilliğin kabuğuna hapsolme, insanlara hizmet edeceğin yol ve çareleri ara. "Eğer insan yalnız kendisi için çalışırsa belki ünlü bir âlim, büyük bir bilge, mükemmel bir şair olabilir, ama hiçbir zaman gerçekten büyük, kusursuz bir insan olamaz." Karl, kişi eğer insanlık için elinden gelenin en çoğunu yapabileceği bir konumu benimsemişse, mutluluğunu milyonlarla paylaşacağından bencilliğin o küçük ve sınırlı zevklerinden kurtulabileceğini yazmıştı.⁵

Bu yazı, 18. yüzyıl Aydınlanmacılığının etkilerini, insanın misyonunun ortak iyilik için çalışmak olduğuna dair derin inancını ve insanın çevresine bağımlı olduğu fikrini sergiler. Karl'ın özgürlüğe âşık insancıl duygularının henüz oldukça muğlak olduğu doğrudur; ama Almanya'da hüküm süren gerici düzenle çatışmaya girdiğinde keskin zekâsı, bir sonraki adımını atmakta ona yardımcı oldu.

BONN VE BERLİN'DEKİ ÖĞRENCİLİK YILLARI

Heinrich Marx, Karl'a pek çok umut bağlamıştı. Onu bilimsel bir kariyer için yetiştiriyordu. Bir mektubunda ona şöyle yazmıştı. "Eğer tanrı isterse önünde daha kendin ve ailen ve eğer yanılmıyorsam, insan soyunun iyiliği için yaşayacağın uzun bir hayat var."⁶

Ekim 1835'te Karl, Bonn Üniversitesi'ne yazıldı ve kendisini, gençliğinin olanca ateşiyle hukuk çalışmalarına verdi. Öyle ki, babası mektuplarında, onu sağlığı için çalışmalarını biraz hafifletmeye çağırmak zorunda kalıyordu. Karl, birçok dersi izlemek için başvurdu; çeşitli konular, özellikle tarih üzerine birçok kitap satın aldı. Hukuk müfredatı dışında Grek ve Roma mitolojisi, Homer ve modern sanat tarihi konferanslarına katıldı. Yaratıcı etkinlik için yanıp tutuşan ateşli hayal gücüyle edebiyata yöneldi; şiirler yazdı ve Göttingen

4 Marx, Engels, *Collected Works*, Cilt 1, s. 4.

5 *Age*, s. 8-9.

6 *Age*, s. 662.

Üniversitesi'ndeki benzer bir çevreyle temasta olan kendi üniversitesinin şairler çevresine üye oldu.

Bonn Üniversitesi öğrencileri de Almanya'daki öteki üniversitelerin öğrencileri gibi dernekler (*Landmannschaften*) kuruyordu. Marx, Trier Derneği'ne girdi ve yönetim kuruluna seçildi. O günlerden kalma bir taş baskıda derneğin diğer üyeleri arasında gür siyah saçları ve ciddi, düşünceli yüzüyle genç Marx da görünüyor.

Marx'ın, üniversite öğrenciliği sırasında okulda ve evde kafasına sokulmuş olan düşünceleri sorgulamış ve bunları babasına yazdığı, bugün elde olmayan mektuplarında yansıtmış olması doğal sayılmalı. Heinrich Marx, böyle bir mektuba yazdığı yanıtta, oğlunun dinin ahlaki bir temel görevi görebileceğinden duyduğu ciddi kuşkuları gidermeye çalışıyordu: "Bilirsin ki ben her şey olabilirim, fakat bir fanatik asla. Ancak [...] iman er veya geç, insan için gerçek bir ihtiyaç hâline gelir." Düşüncesini daha da pekiştirmek için, tanrıya inanan büyük bilim insanları Newton ve Leibniz'i örnek gösteriyordu.⁷ Ne var ki Marx'ın eleştirici zekâsı, otoriteleri yardıma çağırarak çelinemezdi.

Marx, Bonn'da yalnızca iki yarı yıl geçirdi ve sonra babasının tavsiyesiyle öğrenimini, öğretim üyeleri arasında en seçkin hukuk otoritelerinin bulunduğu Berlin Üniversitesi'nde sürdürmeye karar verdi.

Berlin'e gitmezden önce Marx, 1836 yaz tatilini memleketinde geçirdi. Bu, çocukluk arkadaşı Jenny von Westphalen'le nişanlanması için de fırsat oldu. 1814 doğumlu Jenny, Danışma Meclisi üyesi Ludwig von Westphalen'in kızıydı; seçkin bir asker olan büyükbabası, Brunswick Dükünün danışmanıydı ve İskoç aristokrasiden bir leydiyle evliydi. Jenny'nin babası, önceki evliliğinden en büyük oğlu ve daha sonra Prusya hükümetinde bakan olan Jenny'nin üvey kardeşi Ferdinand'da ve ailenin başka bazı üyelerinde göze çarpan aristokrat kibrinden uzak bir insandı. Ludwig von Westphalen vaftiz edilmiş Yahudi "pleb" Heinrich Marx'la yakın dosttu ve onun oğluna hayrandı. Karl'ı Saint-Simon'un düşünceleriyle ilk tanıştıran oydu. Karl buna candan bir bağlılıkla karşılık verdi, onu ahlaki yol göstericilerinden biri olarak gördü ve doktora tezini de ona ithaf etti. Bir memurun kızı olan Jenny'nin annesi Caroline von Westphalen, içten ve sıcak kalpli bir kadındı. Ailenin küçük çocukları Jenny ve (Karl'ın sınıf arkadaşı ve dostu) Edgar'ın kendi sınıflarının önyargularına uzaklıkları büyük ölçüde anne babalarının eseriydi.

Jenny akıllı, bilgili ve göz alıcıydı. Trier'in en güzel kadını ve baloların kraliçesi olarak tanınırdı (yıllar sonra Marx ona Trier'den şöyle yazmıştı: "Bütün kentten, eşini hâlâ bir 'peri masalı prensesi' olarak düşünmeye devam edeceğinin farkına varmak insana şeytani bir keyif veriyor").⁸ Ama o, kendisini varlıksız, soylu bir sülaleden gelmeyen gençecik bir öğrenciye vermekte ve

7 Age, s. 647.

8 Marx, Engels, *Werke*, Cilt 30, s. 643.

kendi sınıfının erkeklerinden gelen pek çok “avantajlı” evlenme teklifini geri çevirmekte tereddüt etmedi.

Karl ve Jenny çocukken yakın arkadaşı ve zamanla duyguları derin bir sevgiye dönüştü. Tez canlı, yerinde duramayan genç adamla cana yakın ve zarif, hoş genç kadını birbirine bağlayan yalnızca duyguları değil ruh beraberlikleriydi de. Jenny, Karl’ın yeteneklerinin ve etkileyici kişiliğinin farkındaydı; ona ayak uyduran bir hayat arkadaşı olmak için çaba gösterdi. Karl, Jenny’ye tapardı ve her âşık gibi duygularını şiirle dile getirmeye uğraşır. Çoğunu Jenny için yazdığı, bütün yeni başlayanlarda görülen o aşırı ünlemlerle ve abartmalarla dolu ilk şiirlerinden sonraları alaylı bir şekilde söz etmişti. Ancak bazı şiirleri duygularının derinliği konusunda fikir veren çarpıcı bir lirizmi açığa vurur.

Kalbim zincirlenmişken derinden,
Gönlüm açıldı aydınlığa.
Ne umduysam karanlıklar içinden
Sende buldum sonunda.

Hayatın sarp, dikenli yollarında
Bulamadığım her şey,
Göründü bana hemencecik,
Senin büyülü bakışlarında.⁹

Nişanları, Jenny’nin ailesinin karşı çıkacağı endişesiyle bir süre gizli tutuldu ve Jenny sevdiği erkekle evlenme hakkını aristokrat akrabalarına karşı savunmak için uzun ve kararlı bir direniş göstermek zorunda kaldı. Yedi yıl sonra evlendiler, ama o zamana kadar çok şey değişmişti: Karl’ın seçimini onaylamış olan Heinrich Marx 1838’de, Karl’a oğluymuş gibi davranan Ludwig von Westphalen 1842’de ölmüşlerdi.

Ekim 1836’da Karl Marx hukuk öğrencisi olarak Berlin Üniversitesi’ne yazıldı. Prusya monarşisinin başkentinde Marx, ilk elde o dönemde Alman toplumunu kuşatan keskin çelişmeleri –Junkerlerin iktidarını, burjuvazinin karşı karşıya bulunduğu siyasal eşitsizliği ve geniş halk çoğunluğunun sefaletini– gördü. Üniversitede birçok nitelikli öğretim üyesi ders veriyordu. Daha çok kısa süre önce Hegel orada felsefe dersleri vermişti ve seçkin bir ilerici avukat olan Eduard Gans hukuk dersleri veriyordu. Karl, Gans’ın derslerine devam etmiş ve Gans da onu “olağanüstü çalışkan” bir öğrenci olarak nitelermişti. 1838’de üniversite öğrencilerinin, Gans’ın doğum günü onuruna evinin yakınında düzenledikleri gösteriye Karl da katılmış olmalıydı. Bu olay polisin gözünden kaçmadı.

Marx önceleri tek başına yaşıyor ve Bonn Üniversitesi’nde olduğundan çok daha fazla çalışıyordu. Babasına o günleri anlattığı bir mektupta şöyle yazmış-

9 Marx, Engels, *Collected Works*, Cilt 1, s. 529, 530.

tı: “Berlin’e geldikten sonra o güne kadar var olan bütün ilişkilerimi kopardım; ziyaretlere çok ender olarak ve isteksizce gittim ve kendimi bilime ve sanata vermeye çalıştım.”¹⁰ Bu çalışmalarının ürünleri arasında Jenny’ye ithaf edilmiş üç defter dolusu sone ve başka şiirleri dışında çok sayıda şarkı, balad, aşk öyküleri ve taşlama da vardı.

Şiirlerinin çoğuna devrimci romantizmden kaynaklanan isyan havası egemendir. Marx oyun yazarlığına da el atmış (*Oulanem*, bir nazım trajedi) hatta mizahi bir roman (*Akrep ve Felix*) bile yazmış, ancak hiçbiri tamamlanmamıştı.

Karl’ın şiiri, kendisine biçtiği yüksek standartların çok gerisindeydi ve kendi şiirine dair hissettiği tek iyi şey yansıttığı duygu sıcaklığıydı. Bu tarzdaki şiirlerinden yalnızca *Vahşi Şarkılar* 1841’de *Athenaum* gazetesinde yayınlanmıştı, ancak şiirlerinin biyografik bir kaynak olarak büyük önemi var. Bunlar, Karl’ın olup bitenden hoşnutsuzluk duyan, coşkulu bir çalışma ve mücadele özlemiyle dolu ama henüz ne yapacağını bilmeyen bir genç adam olduğunu gösteriyor. Herkesin yürüdüğü yoldan yürümenin ve payına düşenle yetinmenin yanlışlığını bütün varlığıyla sezinlemiş olduğu görülüyor.

Benim harcım değil
Barışık yaşamak dünyayla
O bitmeyen kavgada olmalıyım
Kaygısızlık değil benim harcım.

Öyleyse atılalım bütün işlere
Durmadan yorulmadan
Her zaman umutla, her zaman tutkuyla
Uslanıp durulmadan.

Acı umutsuzluk kalmış yalnız
Acının boyunduruğuna girmeyen
Ama asla yıkılmayan şey
Uğraşmak, aramak tutkuyla ve yapmak.¹¹

Sık sık gerçeklikten kopuk soyut felsefi sistemlerden duyduğu hoşnutsuzluğu dile getiriyor ve hayatta işlerlikte olan süreçleri görmesine ve bu süreçlerde etkin bir rol oynamasına yardımcı olacak bir dünya görüşü oluşturmaya uğraşıyordu. Marx’ın Hegel için yaptığı tanımlama büyük ölçüde kendisi için de geçerlidir:

Mavi bir göktü seyrettikleri
Sığınacak ülke arayan Kant ve Fichte’nin.
Oysa ben ne gördümse sokaklarda
Hep onu anlamak istedim
Yanılmadan, aldanmadan.¹²

10 Age, s. 11.

11 Marx, Engels, *Collected Works*, Cilt 1, s. 525-27.

12 Age, s. 577.

Bununla birlikte Marx'ın Berlin'deki asıl uğraşı şiir değil bilimdi. Bu dönemden kalan, babasına yazdığı 10 Kasım 1837 tarihli tek mektupta¹³ okuduğu kitapları, incelediği yaygın malzemeyi düzene sokma çabalarını ve kendi teorik arayışını anlatıyordu. Mektubu, bu dönemdeki ilgilerinin genişlik ve çeşitliliğini, olağanüstü çalışkanlığını, kendisine koyduğu çitanın yüksekliğini ve savunulamaz olduğunu düşündüğünde hiç duraksamadan bir kenara bırakabildiği kendi düşüncelerine yönelik eleştirel tavrını gösteriyor.

Marx, Berlin'de hukuk, tarih, sanat teorisi ve yabancı dil çalışmalarıyla birlikte felsefede de iyi bir temel edinmeye başladı. İlk itilimi hukuk felsefesi üzerine uzun bir yazı kaleme alma çabalarından gelmişti, ama felsefeye ilgisi o dönemin yaşantısını bütün çelişkileriyle birlikte kavrama arzusuyla da tetiklenmiş olmalıdır.

HEGEL FELSEFESİNİN İNCELENMESİ. GENÇ HEGELCİLER ARASINDA

Araştırmaları boyunca Marx, dünyayı öznel idealizmin görüş açısından açıklamaya çabalamanın boşluğunun farkına vardı. Marx'ı Hegel'e doğru iten şey, gerçekliği, gerçekliğin içkin düzenliliği içinde açıklama arzusu, ya da o sıralar benimsediği felsefi idealizmin terimleriyle ifade ettiği şekilde, ruhu (idea) gerçekliğin kendi içinde arayıştı. Şöyle yazıyordu Marx: "Nesnenin kendisi kendi gelişmesi içinde gözlemlenmelidir; işin içine keyfi bölümlenmeler sokulmamalıdır."¹⁴

Hegel felsefesi, 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında Avrupa'da feodal toplumsal ilişkilerin Fransız Devrimi'nin etkisiyle çözülüşünden doğan tarihsel değişikliklerin bir yansımasıydı. Bu toplumsal süreçler, bilimlerin ve özellikle doğa bilimlerinin hızlı gelişmesiyle birlikte eski metafizik düşünce tarzına ağır bir darbe indirdi. Engels'in daha sonraları yazdığı gibi: "Ama Hegel felsefesinin gerçek önemi ve devrimci karakteri işte tam orada [...], insan düşüncesinin ve eyleminin bütün ürünlerinin nihailiğine [*finality*] bir anda ve olanca hışımıyla indirdiği öldürücü darbededir."¹⁵ Hegel'in büyük başarısı, diyalektik yöntemi ilk kez sistematik bir şekilde işlemesindeydi.

Hegel felsefesi dünyayı sürekli gelişme süreci içinde, aşağıdan yukarıya doğru yükselen bir bütünlük olarak gösterir. Hegel'in görüşüne göre gelişme, iç çelişkilerin, yeni bir aşamaya geçişle ya da eski çelişkilerin "ortadan kaldırılması" [*Aufhebung*] ve yeni nitelikte içkin olan yeni çelişkilerin belirmesiyle sonuçlanan mücadelesi ve çözülmesi yoluyla ilerler. Gelişme, süreklilik ile kesintiliğin, kerteli gelişmedeki kerteli niceliksel değişim ile kesintilerin, yeni

¹³ Age, s. 10-21

¹⁴ MEGA, Abt. 1, Cilt 1, 2. kitap, s. 215.

¹⁵ Marx ve Engels, *Selected Works*, Cilt 3, Moskova, 1976, s. 339.

niteliğe apansız geçişlerin birliği olarak görülür. Hegel bu ilkeyi esas olarak insan toplumunun tarihine uygular. O, dünya tarihini ruhun, yasaların hükmü altındaki gelişmesi olarak görür; ruhun kendi özgürlüğünü gerçekleştirmesi bu gelişmenin anlamıdır.

Ne var ki her şeyin özünün, diyalektik hareket sürecinin bütününe öz-gelişimine indirgediği Mutlak İdea olduğunu ileri sürmesinden ötürü Hegel diyalektiğinin idealist bir temeli vardır. “Hegel’e göre”, diye yazıyordu Engels, “Mutlak İdea [...] kendisini doğaya ‘devreder’, yani dönüştürür ve daha sonra zihinde, yani düşüncede ve tarihte yeniden kendisine döner.”¹⁶ Mutlak İdea’nın gelişmesi, Hegel felsefesinde mutlak hakikat biçiminde doruğuna varır. Kendi felsefi sisteminin, insan düşüncesinin gelişiminin ve genel olarak gelişimin nihai hedefi olarak bu kutsanışı, bütün görüngülerin sürekli hareket ve dinmeyen değişim içinde görülmesi gerektiği ısrarıyla kendisinin ileri sürdüğü diyalektik yöntemle keskin bir çelişme içindedir. Hegel felsefesinin sınırlılıkları toplumun gelişmesinin doruğunun, tek görevi Prusya devletini burjuvazinin ihtiyaçlarına uydurarak kimi “iyileştirmeler” yapmaktan ibaret olan anayasal monarşi olduğunu ileri sürdüğü kendi siyasal görüşlerinde çok belirgin bir biçimde açığa çıkıyordu. Bu, Hegel’in diyalektik yönteminin nesnel devrimci içeriğini bir tutucu metafizik sistemin gereklerine kurban ediyordu.

Hegel’in diyalektik yöntemiyle metafizik sistemi arasındaki çelişme feodalizmin ayak bağlarından kurtulmaya uğraşan, ama bunu devrimci yollardan yerine getirmekten kaçınarak, gerici güçlerle uzlaşmayı tercih eden Alman burjuvazisinin tutarsız ve kaçamaklı dünya görüşünün bir yansımasıydı.

Marx, Berlin’e gelmezden önce de Hegel felsefesi hakkında bir şeyler biliyordu; ama 1837 baharına kadar üzerinde ciddi bir çalışmaya girişmemişti. O sıralar geceler boyu kitaplarıyla uğraşarak sağlığını altüst ettiğinden, Berlin’in banliyösü Stralow’da dinleniyordu. “Hegel’i başından sonuna kadar, takipçilerinin çoğuyla bir arada öğrenmenin gerekli olduğunun farkına” orada vardı.¹⁷

Aynı günlerde 1831’de ölen düşünürün öğrencileri arasında bir ayrılık da gelişmekteydi. Aralarında Hinrichs, Gabler ve Göschel’in bulunduğu bazıları dini savunmada militan bir tutum alıyorlardı. Bu Sağ Hegelciler Ortodoks Hıristiyanlığı Hegel felsefesinin içine sokuyor ve mevcut siyasal düzeni bir bütün olarak savunuyorlardı.

Aralarında David Strauss, Edgar ve Bruno Bauer kardeşler, Arnold Ruge ve Ludwig Feuerbach’ın da olduğu Genç Hegelciler olarak bilinen Solcular ise Hegel felsefesinden radikal vargılara ulaşmaya çabalıyorlardı. Genç Hegelciler bu felsefenin tutucu-dinsel yorumunu reddediyor ve Hıristiyanlığın ve genel olarak dinin dogmalarını eleştiriyorlardı. Bunu ilk gerçekleştiren, iki ciltlik

16 Age, s. 340.

17 MEGA, Abt. I, Cilt I, 2. kitap, s. 219.

İsa'nın Hayatı (1835 ve 36'da basıldı) başlıklı kitabıyla David Strauss oldu. Kitabında Ahdi Ceditleri [Gospel] ilk Hıristiyan topluluklarının umut ve özlemlerini ifade eden kendiliğinden mitlerin bir araya getirilişi olarak değerlendiriyordu. Bruno Bauer ise tam tersine Ahdi Ceditlerin insanın özbilinçliliğinde, insan soyunun bilincinin sonraki gelişimi ve yetkinliği içinde üstesinden gelmeye yazgılı olduğu bir aşamayı yansıtan tasarlanmış bir efsane yaratımının ürünü olduğu inancındaydı. Bauer yalnızca İsa'nın kökeninin kutsallığı değil varoluşluğu üzerine de kuşku düşürerek ve Hıristiyanlığın kökenlerini Eski Çağın manevi hayatı ve felsefi akımlarına bağlayarak dinin ve Ahdi Ceditlerin eleştirisini Strauss'dan çok daha ileri götürmüştü.

Genç Hegelcilerle ortodoks din savunucuları arasındaki bu karşıtlık teolojik bir biçime bürünmüş olsa da belirgin bir siyasal içeriğe sahipti: Dinin kutsal bir vahiy olarak inkârıyla ve insan ruhunun eseri olduğunda ısrar edilerek mutlakiyetçi rejimin temel direklerinden birinin temelleri sarsılıyordu. Genç Hegelciler gerçekliği eleştiri yoluyla dönüştürme ilkesini öne sürerek dinin eleştirisinden gerici romantizm ideolojisinin ve Prusya mutlakiyetçiliğinin eleştirisine yönelmişlerdi ve felsefelerini radikal Alman burjuvazisinin felsefesi kılan da buydu.

İdealizm, Genç Hegelcilerin temel zaafıydı. Hegel'in tam tersine onlar, öznelci bir tarih görüşüne ve insanın pratik etkinliğini, özellikle kitle hareketinin önemini azımsamaya eğilimliydi; umutlarını, teorik eleştirinin her şeye kadir olduğuna bağlıyorlar ve insanın özbilincinin ilerlemesinin ve dolayısıyla genel olarak her türlü ilerlemenin güvencesinin yalnızca üstün kişilerin eleştirel düşüncüsü olduğuna inanıyorlardı.

Marx, Genç Hegelcilerle Berlin Üniversitesi'nde öğrenciyken tanıştı ve onların sofuların kutsal saydığı dinsel ve felsefi dogmalara yönelttiği sert eleştirilere, çoğunun siyasal inançlarının radikalliğine, vicdan ve basın özgürlüğü ve benzeri konulardaki tutumlarına hemen yakınlık duydu. Berlin'deki Genç Hegelciler çevresinin üyeleriyle yakın arkadaşlık kurdu. "*Doktor Klub*" olarak bilinen bu çevrenin başlıca kişisi üniversitenin teoloji hocası Bruno Bauer'di. Üyeleri arasında tarih öğretmeni, büyük bir Aydınlanma bilgisi ve âşığı olan ve Marx'ın çok geçmeden yakın arkadaş olacağı Karl Friedrich Köppen ile coğrafya öğretmeni Adolf Rutenberg de vardı.

Marx çabucak kulübün entelektüel önderlerinden biri oldu. Geniş bilgisi, güçlü mantığı ve akıl yürütmedeki derinlik ve tutarlılığıyla daha yaşlı ve itibarlı kişilerin bile hayranlığını kazandı. Çoğu, Marx'a yalnızca eşit davranmakla kalmamış, çabucak onun üstünlüğünü kabul de etmişlerdi. 1840'ta kitabı *Friedrich der Grosse und seine Widersacher*'i (Büyük Friedrich ve Karşıtları) kendisine ithaf eden Köppen üzerinde büyük etkisi vardı. Önde gelen Genç Hegelcilerden Moses Hess, arkadaşı Berthold Auerbach'a 1841'de şöyle yazmıştı: "En büyük ve belki de yaşayan tek gerçek düşünürle karşılaşmaya hazır

ol. [...] Adına Doktor Marx denilen idolüm henüz çok genç bir insan (24'ten fazla olamaz); Orta Çağ'ın dinine ve siyasetine nihai darbeyi o vuracak; en derin felsefi ciddiyetle en keskin zekâyı kendisinde birleştiriyor; Rousseau, Voltaire, Holbach, Lessing, Heine ve Hegel'in tek bir kişilikte birleştirildiğini –birleştirilmeyi [*combine*] kastediyorum, mekanik olarak karıştırılmayı değil– hayal et; bu sana Dr. Marx'ın kim olduğuna dair bir fikir verecektir.”¹⁸ Bu görüşü paylaşan çoktu.

DOKTORA TEZİ

1839 başlarında Marx kendisini antik dünyadaki felsefi düşünüş, özellikle Epikürcülük, Stoacılık ve Kuşkuculuk üzerine çok geniş bir taramayla birlikte felsefe tarihi incelemelerine verdi. Bu seçimi, hem bu felsefi sistemleri özbilinçlilik [*self-consciousness*] felsefesinin habercileri olarak gören Genç Hegelcilerin genel ilgisi hem de Marx'ın kendi ilgileri belirlemiştir. Kendi tanrıtanımaz dünya görüşü gelişirken Marx, Antik Çağ'ın en önde gelen düşünürlerinden biri olan, en büyük Yunan Aydınlanmacısı olarak adlandırdığı Epikür'ün [*Epicurus*] felsefesine doğal bir ilgi duydu. Marx'ın etik sorunlar ve insanın kendisini çevreleyen dünyaya yönelik tutumuyla uğraşan felsefi akımlara derin ilgisi vardı. Marx'ın felsefe tarihi üzerine araştırması, sonunda felsefenin dış dünyayı nasıl ele alacağına ilişkin o yakıcı soruya –felsefe var olan her şeyi akli ve gerekli olarak kabul mü eder yoksa kendisinde, varolanın karşısı olarak olması gerekeni mi içerir– karşılık bulmasına yardımcı oldu. Böylece, Marx'ın ilk araştırmasında, soyut ve salt teorik olanın ötesine geçerek şu can alıcı sorunun karşılığını bulmasına yardımcı olacak bir dünya görüşünün çerçevesini çizme ihtiyacına ulaştığını görürüz: İnsan bağlarından nasıl kurtarılmalı, nasıl özgür kılınmalıydı?

Bu çalışmanın ilk meyvesi, 1839'da kaleme alınan ve yaklaşık 90 yıl sonra *Epikürcü Felsefe Defterleri* başlığıyla yayınlanan yedi defterlik bir hazırlık malzemesi derlemesiydi. Bu eserinde Marx, felsefenin dinle bağdaşmaz olduğunu gösterdi. Felsefenin dünyayı etkileyecek aktif bir güç olduğundan neredeyse emindi artık. Şöyle yazıyordu: “Ateşi cennetten çalan Promete'nin [*Prometheus*] evler inşa etmeye ve dünyaya yerleşmeye başlaması gibi bütün dünyayı kucaklayacak kadar genişleyen felsefe de görünüşün dünyasının karşısına dikilir.”¹⁹

Marx, “*aleladelik*, mutlak ruhun normal tezahürüdür”²⁰ diyen Hegel takipçilerini hayata aktif olarak müdahil olan bu felsefe ışığında eleştiriyordu. Felsefenin en geniş bilişsel imkânlarla sahip olduğu ve dünya üzerinde büyük

18 Age, s. 261.

19 Marx, Engels, *Collected Works*, Cilt 1, s. 491.

20 Age.

bir etki yapabileceğinde ısrarlıydı. İnsan aklının gücünü savunarak sivri oklarını insan ruhunun şeylerin özünü kavrama yeteneğinden yoksun olduğunu ileri süren ve bilinemez görüngülerden ibaret bir dünyanın körü körüne kabulünü vaaz edenlere yöneltiyordu. Bu gruba girenler arasında onun çok yerinde olarak “cehalet yaymakla görevli papazlar” dediği ve “günlük işleri kendi aczlerine ve şeylerin gücüne dua etmekten ibaret olan”²¹ Kantçı bilinemezciiler vardı.

Genç Marx’ın radikalizmi ve özgür düşüncesi Epikür’ün felsefesine yaklaşımlarında kendisini gösteriyordu. Epikür’ün özgürlük sorununa ilişkin görüşüne özel bir önem veriyor, onun ruhun özgürlük ve bağımsızlığı ve din, batıl itikatlar ve öteki dünyada ceza çekme korkusunun ayak bağlarından kurtarılması uğruna verdiği mücadeleyi övüyordu. Marx, ünlü Romalı filozof ve şair Lükretiyus’un [Lucretius] eserlerinde bulunduğu benzer düşünceleri de gün ışığına çıkarmıştı.

Epikür ile onu tanrıtanımazlıkla suçlayan ahlakçı yazar Plütark [Plutarch] arasındaki polemikte Marx, Epikür’ün yanında yer almış ve onun bütün tanrıtanımaz vargılarını kabul etmişti; dindar kişilerin kendi niteliklerini tanrı dedikleri daha yüce bir varlığa izafe ettikleri konusunda eski tanrıtanımazlarla aynı düşüncedeydi.

Marx, her zamanki titizliğiyle 1839 yılı boyunca ve 1840’ın bir kısmında antik felsefe tarihi üzerinde çalıştı. 1841 başlarında, “Demokritçi ve Epikürcü Doğa Felsefesi Arasındaki Fark” başlığıyla doktora tezini yazmaya karar verdi. Tezinin birçok temel fikrini ana çizgileriyle zaten ortaya çıkarmış ve *Defterler*’inde kısmen işlemişti. Konusunu kendi içinde, Demokrit, Epikür ve Lükretiyus’un antik atomculuğuna karşı açıkça peşin hükümlü bir tutum takınmış olan Hegel’le bir polemik olarak belirlemişti. Mart 1841’de tezine yazdığı önsözde Marx, bu felsefi sistemleri küçümsediği için Hegel’e açıkça çatıyor ve onların “Yunan felsefe tarihinin gerçek anahtarı”²² olduklarına işaret ediyordu.

Tezi, büyük Yunan atomcuları Demokrit [Democritus] ve Epikür’ün görüşlerinin insan soyunun manevi gelişmesindeki önemi üzerinde duruyor ve Epikür’ün felsefi sistemindeki diyalektik unsurları, özellikle onun atomların kendiliğinden sapması öğretisini de gün yüzüne çıkarıyordu. Marx, bunu eylemin de ilkelerinden biri olarak yorumladığı öz-hareketin diyalektik ilkesinin bir dışavurumu olarak görüyordu. Şöyle diyordu: “Demek ki iyilik kötülükten sapma, zevk de acıdan sapmadır.”²³ Demokrit ve Epikür’ün doğa üzerine görüşlerinin karşılaştırılmasında Marx, felsefesi kendi etik görüşlerinin, özellikle özgürlük öğretisinin de temelini oluşturan Epikür’ün yanında yer alıyordu. Akıldışı dünyanın yeni bir kalıba dökülmesinden ve felsefeyle hayatın

21 Age, s. 429.

22 Age, s.30.

23 Age, s. 51.